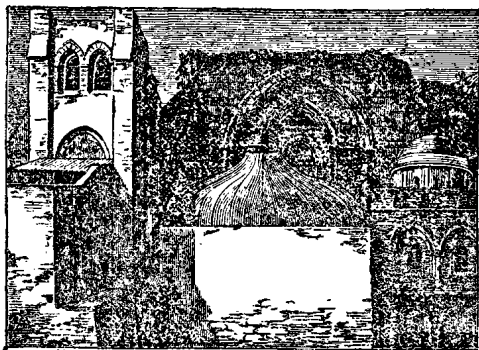

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՋԴԵՅԻՆ ԻՆՆՈՒՐԱԿԱՆ ԳԻՆԳԻՏԵԿԱՆ
ԵՒ ՔԵՂԱՅԵԿԱՆ

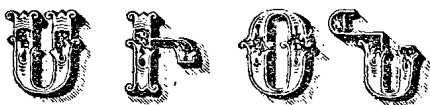
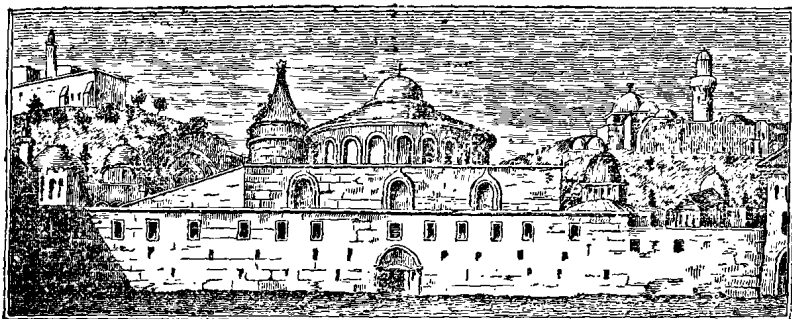
ԵՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՍԻՆՍԵՆՅՈՒՆ

ՅԵՐՈՒՍԵՂԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎԵԲԱՆՅՈՒՆ

1868

ԵՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 8.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՕԳՈՍՏՈՍ 31.
1868.

ԸՅԳԵՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Մ Ա Ն Ո Ւ Յ Ո Ւ Մ

Բաւական ժամանակէ ՚ի վեր զա-
նազան տեղերէ Հանգիսիս Սէն . Բա-
ժանորդաց կողմանէ արգարացի գան-
գաւաններ կըլտուէր, ժամանակին և տե-
լծերի ձեռքերնին չը հասնելուն համար,
որ ըստ մասնեայ տրակտուածիւն համա-
րուիր գիտնարով խոտոտիւններուս վրա
տահ եմք որ նոցա ներդրամութիւնն
ստանամք :

Ըյս անկարգութեան առաջն
առնելու՝ և Սէն . Բաժանորդները
գոհ ընելու նպատակաւ , Կ . Պօլոյ
մէջ մասնաւոր տեղ մի որոշուեցաւ ,
Վալածիւն սուրբ Լուսաւորիչ Եկե-
ղեցւոյ վարի գրասեղ , քով եղած սեն-

եակը , ընդ անօրէնութիւն Սէն . Փա-
փազեան Ստեփան Մշակի , որու յանձ-
նուեցաւ Հանգիսիս գործարարութիւ-
նը , նշնպէս և Ս . Մթուոյս տպարա-
նի գրեանց վաճառուք :

Աստի աջաւ հետեւ ազգասէր Բա-
ժանորդք կրնան ուղղակի Սէն . Ստե-
փան Մշակին գրել . մօնաւանդ գա-
ւառներէն դարոցաց համար տպարա-
նի գրքերէն և յիշեալ Մշակի աշխա-
տասիրած գոտագրքերէն պէտք ունե-
ցողները գոհացուցիլ զեղջով կ'ընդու-
նին Սէն . Ս . Պ . Փափազեան Մշակին :

ՈՒՐԱԽԱՌԻԹ ԼՈՒՐ ՄԻ

Երկրութեամբ սրտի կը ծանուցանեմք սիրելի Ազգայնոց, որոնք անհամբեր սրտով լուր կըսպասեն Սրբայ Աթոռոցս կողմանէ Աթոլիկոս գնացող Իսահակ Արքեպիսկոպոսի և Արք. Տիմոթէոս վարդապետի ճանապարհորդութեանց մասին թէ՛ ամուսնացող նամակ ստացանք Սուսալայէն ⁽¹⁾, որ կը գրէ առ Ամբ. Սրբազան Պատրիարք Հայրն՝ բնիկ սեբաստացի համբաւաւոր վաճառական բարեպաշտ Առաքել Արթին Աղայ Ղիլիշէկեան ազգաւոր անձը. Իսահակ Սրբազանի և իւր ընկերակցաց ողջ և առողջ ըլլալին. և այժմ կ'օնտէն ⁽²⁾ քաղաքին մօտակաները և գտնուին. և յատկապէս կը խնդրեն իրմէ ծանուցանել Սրբազան Հօր. Ահաւասիկ եկած նամակին պատճէնը, որ արտքերէն լեզուով գրուած է:

Ամենապատիւ եւ Աստուածաբեկ Բարեխնամ Սրբազան Հայր:

Ձեր բարձր սրբազնութեան սուրբ աջացը համբոյր մատուցանելն յետոյ, Ձեր Սրբազնութեան աւետիս կուտամ, որ Իսահակ Սրբազան Հայրը և Տիմոթէոս վարդապետը ողջ և աղէկ են. իրենցմէ նամակ ստացայ սէֆէր Վերսալէն 1868 յուլի 7), և նամակը մէջ հասաւ Բեպիլ Էփէլ 10 (Յունիս 23). յիշեալները Հապէճիտանին Քընտր անուանեալ քաղաքին մօտ Վէպսոս — Կէպտի որպիսի բէշմի կառավարութեան տակն են, և նամակաւ կը

(1) Կուսանդիոս քաղաք Աթոլիկոյ. այժմ քաղաքն Եփեսոսն է. Եփեսոսն անուանուած էր Եփեսոս:

(2) Թաղաւորանիստ քաղաք Թեոքիր:

Ծանուցանեն որ Ձեր Սրբազնութեան լուր տամք յիշեալներուն ողջութեան. և լիւր ողջ:

Սրբաբարձր
ԱՌԱՔԵԼ
Արթին Ղիլիշէկեան

1868 Բեպիլ Էփէլ 10

1868 Յունիս 17:

Այս լուրը հաղորդելն յետոյ անձկանալով որտեղ կըսպասեմք Ձեր անձնաւորութիւնը Հարց ողջամբ վերադարձին. Այս այս խնդրոյ մասին Սեմ. Ազգայնոց և Ազգային Խմբագրաց կը յանձնեմք իրենց կարծիքը հրապարակ հանել:

Հետեւեալ յօդուածը զոր ուսումնական անձէ մը ընդունած էմք հրատարակելու, այժմեան ոմանց թերահաւատից լաւ դատ մի կրնայ համարուիլ, և կարող են համոզուիլ որ միշտ հրաշք եղած է և կ'ըլլայ. Իսկ սա ալ ըսելու չեմք վարանիր՝ թէ առ մեն դիպուած բարի կամ չար, հրաշք մի է ըսողներուն չափ ալ գիւրահաւան չեմք:

Վոյլէր, Ռուսոն եւ Մոնդէներ, հրաշքի վկայք:

Գաղղիական պիւլ օրագիրը ⁽¹⁾ լեւանի Տիւբանկու Կապիսկոպոսին մէջ կոնդակին առթիւ՝ որ իրարու վրայ անցեալ տարուան մէջ պատահած գէշութիւնները Աստուծոյ կողմանէ պատիժ սեպելով կը յորդորէր ժողովուրդը որ ընթանան իրենց ազգայնութիւնը առ Աստուծոյ դիմեն, իր մէջ թերթին մէջ յանդիմանեցաւ ըսելու՝ որ ամէն այսպիսի պատահարները բնական բաներ են, Աստուծոյ չհաւանութիւն, և խօսքին կարգը Աստուծոյ գործած հրաշքներն ալ

ուրանալու գտնով, անկէց ալ չքաշուեցաւ. և յանուանէ՝ Յետուայ խնդրոյն արեւուն կամ երկրիս շրջանը քիչ մի դադարելն՝ ու օրուան այս կերպով երկրնալը որ աստուածաշունչն չին մէջ գրուած է՝ ուրացու :

Ըսոր ըսածին հետեւողներ ալ եղան՝ հերքողներ ալ : Պօնդէն անուն կարդացող մը ԼԸ մէջ օրագրին օր ընդ մէջ տպագրութեան նոյեմ. 17, 1866 թուոյն մէջ փետրվար հերքում մը գրած է. զոր փետրվար աղէկ լրագիր մը կարծեցող ու կարգացողներուն համար հոս թարգմանելը պատշաճ տեսանք, գիտնալով որ Լ ըմնտը անոնք չեն կարդար պապական լրագիր է ըսելով, թէ և մէջը քրիստոնէութեան պաշտպանութեանը համար աղէկ բանեք շատ կը գրուեսին :

Ի մէն բանի վրայ երկբայող Վ օլ գէրը, որուն հիմնական մանր մունր փիլիսոփաները կապկալութիւն ընել կ'ուզեն, հրաշքի կը հաւատար. ասոր պիտի զարմանան անշուշտ՝ փետրվար մը բագիրերը. բայց երբ վարպետը խօսի՝ աշակերտներուն խոնարհիլ կ'ինայ իստքը Վ օլդերին ձգենք : Ինչորք Դ Լանթ գէթ Լատարանն գրքին մէջ կրող բառին վրայ կրէ. «քրիստոնէութեան առաջին ժամանակի հրաշքներն անհաղաւակիք են» և նոյն գրքին մէջ ջրհեղէր համալսարանական բառին վրայ կ'ըսէ. «պիտո առաջ այն յայտնեմք որ մենք որ համաշխարհական ջրհեղէրին կը հաւատամք. որովհետեւ Լքրայեցիներէն որքիստոնէից անցած սուրբ գրքերուն որ մէջ պատմուած է, և նոյնը հրաշք մը որ կը սեպենք» :

Ըսածին հաստատութիւն կը բերէ Վ օլդէր բնութեան և վիճակագիտութեան օրէնքներէն և ամենաբարձր լեռները ծածկելու համար ջրոց գրեթէ անշափելի բանակութիւն մը ըս-

տեղծել. և ետքը անիկայ ոչնչացնել պէտք ըլլալն ապացուցանելով առ հետեւութեանս կուգայ. «Լրեմն, կրէն, որ ջրհեղէր ըլլալը կրկին հրաշք է. և առ մէն աշխարհաց յաւիտենական գերադայն տիրոջը կարողութիւն յայտնած գործերուն ամենէն մեծն է» : Լրեմն Վ օլդէր հրաշքներուն կը հաւատայ. և անոնք անհաւատակելի կը ճանչնայ, որոնք քրիստոնէութեան հիմնուելէն առաջ և ետքն եղան, և այն ալ սուրբ գրոց մէջ պատմուած ըլլալուն համար : Բայց Յետուայ արեւը դադարեցնելուն հրաշքն ալ սուրբ գրոց մէջ պատմուած է. այսու ամենայնիւ քրտան փողոցին մէջ — փետրվար տարակուսած փողոցը — ասոր վրայ կը խնդան : Ըստ պարոնները Կալիֆէին շնորհիւր սուրբ գրքին սխալը բռններ են. Կալիֆէի անշարժ ապացուցած արեւուն շարժումը դադարեցնել ըլլալու քանի է կ'ըսեն. անանկ կը կարծեն որ այս ապացոյցիս վրայ նոյն ինքն ըստուած ալ քիչ մը մտածելու պիտի ստիպուի : Բայց աղէկ դատեմք. սեպեմք թէ սրբազան մատենագիրը սխալը է. և երկրիս արեւուն բոլորը ըրած շրջանն է եղեր ըստուծոյ դադարեցուցածը, այն ատեն հրաշք կը պրօքրիկնայ արդեօք. 'Չէ մի որ առանկով ալ ցերեկը իր սովորական տեւողութենէն աւելի երկնցած վրայ : Լ Ը ըստուծոյ այս բանիս համար բանեցուցած միջոցը ինչ որ ալ է, չէ մի որ բնութեան վեր է, որ հրաշք լոկ է : Լ Ը էթէ որ ըստուած հրեաներուն համար՝ և քրիստոնէութեան առաջին ժամանակները հրաշք ըրուէ որ իր կարողութիւնը մարդոց ցուցնէ և իր օրէնքներն անոնց յարգել տրվեցնէ, անկէց ետքն ինչո՞ւ պիտի չգործէ և անիկայ օճ պիտի արգելուի Լնիկայ ըտէք մեզի : Իր քոնէ ձեռք չըլ-

լար բոկին ինչի վրայ հիմնած բլրալը գիտնամք : Վասն զի դուք ալ գիտեք որ առանց ստացուցի ե պատճառի մէկ բան մի ուրանալը խելքի բան չէ :

Հիմայ նոյն խնդրոյն վրայ լասն լապ Ռուսոյն լատճը տեսներք « Զը որաչքներուն ճշմարտութիւնը լըմբոյ Պատթեամբ քննութեան առնելու թէ Պանծուսնի բան չէ՝ ամբարշտութիւնն ու է : Զորաչք չլըսար լատճը պատճենն՝ Պանտր պատիւ ընել է , բաւական է Պանիկայ բանտարկել (իրեւ խենդ) , ու խայց այսու ամենայնիւ արդեօք Ռուս տուածոյ հրաչք ընելու կարող ըլլալն ուրացող կոյ :

Պիտի կարծէք թէ Վճրէր եւ Ռուսո խաւարեալ դարու մէջ կապ ընին , ե թէ որ հիմայ նորէն աշխարհ գալու ըլլային՝ գուցէ կղերականներուն կարգը կը դասէիր : Եւ այնչէք Ռուսո մեր յառաջագիմութեան վարժապետները յիմարանոց կը խրկէ , շատ գեղեցիկ , ե միտք պահելու արժանի գաղափար մ'է անիկայ :

Պիտայ խօսքը Սոնդէներին տանք : Երաւոյ կարգի մէջ գործ մը բացորոշ կերպով իրեւ առաւ ե անկարելի դաւապարտել իրեն համար այնպէս կարծել է , որպէս թէ Եստուծոյ կամայր ե մեր բնութեան կարողութիւնը վերջին սահմաններ խելապատասկին մէջն է , աշխարհի մէջ սակէց ալ իշխանաւոր խենդութիւն չլըսար որ այդ բաները մեր ընդունակութեան եւ բաւականութեան չափովը չափեմք :

ՊՎճրէրի ե Ռուսոյի դառնամք , Եսոնց ժամանակը ամբարշտութեան կողմանէ որչափ ալ համբաւեալ էր , սակայն տառն եւ իններորդ դարուն չափ առաջ գացած չէր : Եստուծոյ գէմ՝ կը խօսէին , բայց գտնէ անոր ամենաւ կարող զօրութիւնը կը ձանձնային , Ղճարիտ է որ 1789 ին ճրարքը իր լու-

սուսը ճառագայթներովը աշխարհս տակաւին ըստաւորած չէր : Աշխարհիս վրայ մարդիկ այն ատենէն ետքը եկած պիտի ըլլան : Ետեն մը փիլիսոփայներ անաստուածներ , նիւթադաշտներ ե ազատամիտներ կային . բայց ամէն բան այսքանով կը լմնար . համբալից (1) խումբը ճանկտուած չէր , մարդու միտք ե կամ չէր որ անբան անասուններու պէս ստտկելու համար ընկերութիւն մը կազմէր :

Հատ որ անցած չէ որ խեղճ պէտք առնեց դժբաղդ Զատագով հանդիտանալու չափ քաջացաւ : Յիրաւի ժամանակէ մը ի վեր բազդը պէտքէն երես դար ձուցած է , ե Իրուսիայի պաշտպանութիւնը ձեռք առած ատենը որքան յաջողութիւն ալ գտաւ , սակայն հրաչքի դէմ ստպարէզ ելլէն անկէց առեւել պիտի չլըսաղի , ե թէ որ Սոնդէներ , Վճրէր , կամ Ռուսո կենդանի ըլլալին , յիմարանոցն էր պէտքէն անդր խայց ինչո՞ւ համար ասիկայ բարի քաջ դաքացուց մը պէս վարուելուն անընդ խելք ծախէ , ինչո՞ւ համար իր սահմանէն դուրս կ'ելլէ :

ԿԱՐՃ ՃԱՆԱԳԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՅԱՍՈՐԻՍ

(Հապուեակութիւն , ատն թիւ 7)

Եւրպէն ցանկալի էր մեր ընթերցողաց ներկայացնել Սթալիայի մէջ գտնուած քարի մի վերայ Վրացի հին ձեւ ստուերով գրուած արձանագրութիւն :

(1) Համբալից — աշխարհ — խաւարեալ մանկուցողը երգում պիտի ընէ բնաւ մէկ կրօնք մը չե ձանձնալու , ե մէկ կրօնքի մ'ալ պաշտօնեայ քով չը հանդիպեցնելու ոչ կենդանութեանը ե ոչ մեռնելու ատենը : Վերջին ժամանակը ազատ ըլլալը իրենց կը պահէին : Այս նոր գիւսա՝ 1789 ին դաւակնութեան է , ե անիկայ պաշտպանից լը 1866 ին ատենաբաններուն :

Թեան թարգմանութիւնը, բայց դրժ. բաղդաքար ոչ որ կարողացաւ կարդալ Այսպէս հին Աւագիկեայի վերայ հա. բեւանդի տեսութիւն մի ընկելով, այն ամոնոյ վերջը մեկնեցանք անտի երկու. շաբթի օր ժամ՝ 8 նաւելով 'ի նաւա. հանգստէն, դարձեալ այն կոծութեան բռնուելով գիշերը, ժամ՝ 6 հասանք փոքր Ալէքսանդրիայի գեղեցիկ նաւա. հանգիստը: Առաւօտ կանուխ ելանք շոգեհաւին ընդարձակ ճեմարանին վը. րայ, այս կէտիս կարծես թէ բնու. թիւնը ամէն կողմէն ուրախութիւն և հանդարտութիւն կը խոստանար, մա. նաւանդ իսկեպետնի ամուլով քաղա. զարդեալ բարձրաբերձ լերինքը մեր աչքին դիմաց գեղեցիկ տեսարան մի կը ներկայացնէին իրենց բազմա. ճիւղ և յոգնատեսակ ծառատունկե. րովը անուշ և զուարթարար զեփուռ որ առաւօտեան պահուն այն լեռնե. րուն վրայէն քաղցր և մեղմ կերպով կը շնչէր, որքան մարդոյս որոին ուրա. խութիւն և ցնծութիւն կը պատճա. ռէ, զգայուն եւ փորձառու սրտեր կրնան զայնել, ինչպէս որ ես զգայի և նաւին մէջ կրած նեղութիւններս բողբոլին մուցայ: Այս նաւէն ել. լալով մտանք իսկեպետնի քաղաքն. Թէպէտ նաւահանգիստը միջերկրական ծովուն մէջ համբաւաւոր է իրեն վա. յելուչ դրիւքն, զոր հինք Օսց Արեւ. կից կամ Արարուց անուանէին, բայց վերը ըսած գովեստներուս հակառակը կը տեսնուի, վասն զի յամառնային եղանակին գրէթէ բողբոլին օդը կ'ա. պականի. որովհետեւ տեղը ցամ, բա. րայով ճախնային և եղգնուտ (սալ. լեճ), փողոցները անձուկ և խոտորիակ, աղանդի և գարշահոտ, մինչեւ անձ. րեւի ժամանակ անկարելի կ'ըլլայ շը. րիւ: Ինչպէք խառն են և սակաւա. թիւ, Հայք, Յոյք, և Տաճիկք: Այս

Թու. թիւներ, քաղաքականութիւն և մօր. դավարութիւնը տակաւին իւր ստուե. րը այս տեղւոյն վրայ ձգած չէ: Երի. ւոյ վաճառականաց փոխանորդները հաս կը նստին, յիշայէ և յԱւրոպիոյ հասած ապրանքները դիւրութեամբ իւրաքանչիւր տեղը փոխադրելու հա. մար, շոգեհաւք Աւրոպացւոյ այս նա. ւահանգիստը միշտ կը յաճախեն:

Թէպէտ քաղաքս կարի անշուք է, օդը ապականեալ և ջուրը միառակար. րլալով, բայց արդէն սկսած են նորո. ւել և շինել. ինչպէս Ալեքսանդր, վաճառականաց մթերանոցները և խա. նութները, շուկաները և վոդոցները և իջեւանատեղեր: Կրկնայարկ տուներ օրըստօրէ կ'առուցանելու վրայ են, փա. ղոցները և բոլոր եղած ճախնային տե. ղքները մաքրելու հոգ կրտանին բը. նակցոյ կեանքը ապահովելու համար: Աւելի փայտաշէն նաւաւառոյցս (Իսկէ) և կանթեղակիր աշտարակ, առատ և համեղ են ձկուներն: Այս երկու ժամ. կենալէն վերջը աճապարեցիկք ելաւ, քանի որ տենդը և ջերմը մեր օձիքէն բռնած չէր: Այսի մէկ ժամ հեռանա. րով բարձրաբերձ լեռներուն ստորոտ. ներէն սկսանք բարձրանալ. քանի վեր. ելանք այն գեղեցիկ մաքուր օդը շնչ. րով՝ զուարճութիւնը մեր որոին մէջ բազմապատկեցաւ: Այս զօտանքով Պէլլան գիւղաքաղաքին կիւծը (պղաւ) հասանք որ անձուկ և ժայռերով պա. ւած նեղուց մի է, ուստի կը նշմար. ուին նոյն քաղաքին բարաշէն և աղիւ. ւալներս անշուք խրճիթներուն ցախա. պատ ցուխքները: Այս քաղաքս եւ դժուար ճամբաները հազիւ անցնե. րով քաղաքը մտանք և տեղւոյն Հա. յազգի ժողովուրդք հիւրընկալցին զմեզ յեկեղեցին:

Իհաւասիկ տեղւոյն բնական նկա. րագիրը: Պէլլան գիւղաքաղաքը դէժ.

առ դէմ երկու լեռնակներու կողմ-
րուն վրայ տարածուած է, մէջ տեղը
գտնուած ձորակը զանոնք կ'անջրպետէ,
որուն մէջ գուռնաքեայ ծառատունկ
ներ կ'երեւին, ունի կարաւանատուն
(խան), փոքր շուկայ մի, ուր միայն պի-
տոյք քաղաքին կը վաճառուին, գոր-
ծարանք կտաւուց եւ այլ նիւթոյ,
տունք մթին և ցածունք են, փողոցք
պնայրդար և դժուարին : Այս պակա-
տութիւնները ծածկող, մանաւանդ թէ
աւելի զգալի և զուարճութիւն պատ-
ճառող, բարեհամ և քաղցր ջրոց
առուակները են որ լեռանց զանազան
խողովներէն և քաղաքին գրեթէ բո-
լոր անկիւններէն սրանչելի կերպով հե-
ղասահիկ խախտանօք վար իջնալով գե-
ղեցիկ և բարետեսիլ գրախոսներ եւ
գարստատներ բնակաց կը պատրաս-
տեն : Այս զգալի և բնական տեսարան-
ները կարծես թէ նոր ճամբորդի մի նոր
կեանք կ'ընծայեն. օդը մաքուր և ա-
ռողջարար ըլլալուն, բնակիչք մարմնով
ուժեղ առողջ և զօրաւոր են. որ մի-
այն Հայք և Տաճիկք են : Հայք 200
տուն են, որոց շատերը թէ նիւթա-
պէս և թէ բարդապէս յամենայնի
իւնդճ և աղբառ են, սակայն բարեպաշտ
և ջերմեռանդ ի կրօնս, ունին հիւրասի-
րութիւն և ազգասիրութիւն, եկեղեցի մի
յանուն սուրբ Երսուլաւանի շինեալ
ի կաթողիկոսութեան Տեառն Կիրա-
կոսի Արեւելոյ, որպէս կը յայտնէ ար-
ձանագրութիւնը : Արայ վանքին վիճա-
կըն է, չորս քահանաներ կը հովուեն
ժողովուրդը, հասարակ ընթերցուա-
ծոց միայն տեղեակ : Կեղեցւոյ գա-
ւիթն է առաջնորդարանն և դպրոցն,
ուր մանկոն պարապի ի հասարակ
ընթերճուածս, Քահանայից մէկուն
դասախօսութեամբ : Ժողովուրդք
տեղւոյն թէպէտ և բարեպաշտ, բայց
առանց հոգեւոր հովուի և այցելուի

մտալով, հոգեւորապէս միութարու-
թեան պէտք ունին և կարօտ են, ո-
րով նորէն կ'արծարծի իրենց սրտին
մէջ ազգասիրութեան և եղբայրսիրու-
թեան ոգին, և օտար վարդապետու-
թեանց ունկնդրութիւն ընելու հակա
միտութիւնը կ'անհետանայ, ինչպէս
որ հռովմեական համազգի կրդէր եղ-
բայր մի միամիտ ժողովուրդոց հանգը-
տութիւնը վերապէլով կը ջանայր այն
տեղ եկեղեցի մի շինել, անոնց ամեն
կողմէն մարմնաւոր հանգստութիւն
ներ խոտտանալով : Կերջապէս որքան
որ տեղերնին զօսաւայր է, իրենք ալ
այնքան հոգեւոր միութարութիւննե-
րու կարօտ են : Երբ տեղւոյն չէ այն
քան առատ, արտօրէից պակասութե-
նէն երկրագործութիւնը բարձր լեռ-
ներուն կողերը և ձորակներուն մէջ հե-
ռուէն կը տեսնուի որ տաժանելի աշ-
խատութեամբ մշակուած է : Ինիատ
խաղող, մրգեղէն սակաւ, անուանի
ռուպն (պէյլան պէթիլ), ունի անտա-
ռըս փայտից. լեզու հասարակաց Տաճ.
կերէն է. բայց Հայք իրենց բնական
և մայրենի լեզուաւ կը վարուին, փոքր
ինչ աղճատեալ :

Իսկ առաւօտ կանուխ նոյեմբեր 2,
չորեքշաբթի օր, Ժամ 12 երանք ի Պէյ-
լանէ ուղեկցութեամբ կարաւանի, և
մկտնք վերստին բարձրանալ յիշեալ
լեռները անուշիկ և քաղցր օդերը վա-
յելելով, արծաթափայլ կարկաճատահ
ջրերուն ձայները լսելով, ամպերը ող-
ջունող բարձր մայրեաց և այլ տեսակ
ծառատունկերը դիտելով, թռչնոց
դայլալիւր որ քաղցր եղանակաւ ներ-
դաշնակութեամբ կ'երգէին, առաւ-
տեան պահուն օդոյն սաստկութիւնը
փոքր ի շատէ կը մեղմանցնէին. թե-
պէտ ճամբաները անհարթ և ամենա-
դժուար, բայց տեղւոյն գեղեցկու-
թիւնը զանոնք յիշել չէր սար : Այս

ճանապարհը տեսանք հարիւրաւոր
Բէկեի պատուական ուղիներ, որոնք
բուրդ բեռնաւորեալ իսկէնտէրունի
նաւահանպիտոր իջեցնելու կը փութա-
յին: Այստեղերը և այժմերը շատ գեր
և գեղեցիկ էին, այս լեռներուն և ան-
տառներուն մէջ բուսած զանազան
խոտերը և ծաղիկները ուտելով և ա-
կանակիտ պաղ ջրերը խմելով: Այս
տեսանք քանի մի Վիշարի կանայք, ո-
րոնք ճամբուն վերայ այրձ կը ծախե-
ին. ասոնք մարմնով ուժեղ և առողջ
են, դէմքերին պայծառ, բարձրահա-
սակ, լեզուին հին աղճատեալ թիւր-
քերէնով կը խօսին. հագուստին հին
տաճկաստանի հագուստն է, երկար
շապիկ և բաճկոն (անիթի). գլուխին
հին արծաթեայ դրամներով և ոսկե-
ղէն զարդարանքով եւ յիսնիկ չափ
զանազան գոյն թաշկինակներով զար-
դարուած է, որոյ մեծութեան քա-
նակութիւնը թմբուկի մի չափ կ'ըլլայ.
ըստ աւանգութեան ասոնք մեր նախ-
նի թագապարմ Վրչախունեաց ցեղէն
են. իսկ այժմ կ'անուանին Վիշար. կը
բոնորով Սահմետական են, ինքեանք
մարդադաւ, միշտ Տորոսի լեռներուն
գոտիներուն մէջ վրանաւ կը բնակին:

Այս առաջար տեղերէն իջնալ 4
ժամ տեւեղէն վերջը՝ ահա ընդարձակ
դաշտերը և գեղեցիկ արոտարայք սկսան
երեւիլ, այն է Վիշի գաւառը. կ'ընդ-
նաեւ Վիտիք քաղաքի մօտ ելած լը-
ճակը (անիթի Կօլի). ուստի բարե-
համ ջրերու առուակները և վտակնե-
րը սրբնեմաց կերպիւ յիշեալ դաշտը
կը հոսեն և միանալով լճակը կը թա-
փին: Կան նաեւ երկու գետեր որոնց
վրայ կամուրջ ձգուած է, Սարաշէն
գաւով նոյն լճակը կը թափին. գար-
նանային եղանակին գետակները աւե-
ւելորդեալ գրեթէ բոլոր դաշտը կ'ըն-
կղմի, և օգը ասրականելու պատճառ

կ'ըլլայ: Իսաշարածք և անդէորդք ի-
րենց կենդանիները այն դաշտին մէջ
կ'արածէին. և այս ամէն տեսակ բը-
նութեան պարգևները վայելելով հա-
սանք ժամ 10ին փոքր գիւղ մի Վիշ-
ար, այսինքն ճերմակ աղբիւր ան-
ուանեալ, տեղւոյն ականակիտ աղբե-
րէն անունը առնելով: Այս ջուրէն որ
աղբիւրին ստորտը կը ճանայ, երբեմն
մեծամեծ ձուկեր կ'որսան տեղացիք և
խոտիչք գիւղիս թիւրքմէն են, կրօնք
Սահմետական, լեզու իտալերէն և քա-
րէն. բնակարանք պարտէ և եղեգէ
հիւսուած հիւղեր են. որոնց մեկուն
մէջ գիշեր մի անցնելու բաղքը ունե-
ցանք: Պիւղին մօտ կայ կարաւանա-
տեղի, (խան) ճանապարհորդաց հա-
մար, կը տեսնուի նաեւ Վիշարտոյ
փոխարքայ Սահմետ Վիշի շինել տը-
ւած մարտկոյններուն և պատնէշներուն
հին խարաքաւ նշմարանքները, որ իւր
արշաւանաց ատենները իսկէնտէրունի
նաւահանպիտուն ժողովով, Վիշիկոյ և
Իերիկոյ ընդարձակ սահմանները իւր
իշխանութեան տակ գրաւած էր:

Այս գիւղէն առաւօտ կանուխ
ժամը 10ին մեկնեցանք, նոյեմբեր 3,
բայց ճամբաները աւելի քարուտ և
դժուար. այս ճանապարհին վրայ կայ
հանքային ջրմուկ (Ծծմբային), և ան-
տի քարընկէց մի հեռի բաղանիք, ուր
լաւցուին ճանապարհորդք և այլք:
Հեռուէն կը նշմարուի լճակ մի, կախոյ
Կօլի սնուանեալ, ասոր մէջ առատ
է միատեսակ օձաձուկն (Ելան պղնձե-
զոր որսան և Իերիա վաճառեն, կե-
րեւին Սուլթան Սուրատի շինել տու-
ած ճամբաները և կամուրջները դէպ
ի Պաղատա ճանապարհորդած ատենը
7 ժամ անհարթ ճամբաներ և խորագա-
բուրտ բլուկներ անցնելէն վերջը, ահա
վերստին ընդարձակ և արգաւանդա-
հոյ գաւառերը ներկայացան մեր աչքին:

գլխաց , որ ասկա ին երկրագործք մաճ 'ի ձեռին վարուցանի զգալած էին , և արտերէն ոմանք բուսած , և ոմանք իրենց յարգանդը թաղուած սերմերը 'ի մեռելութենէ նոր արթննալով կը ծլէին բեղմնաւորութեան մեծ յայտեր պարգեւերով : Այս բարեբեր դաշտերուն զուարճալի տեսարանը արդարեւ մարդոյս սիրտը կը գրաւէին , որ ընդհանրապէս մշակուած և հերկուած են , և երկրագործ հարկբաւոր և բիւրաւոր արդեանց կրօնական մաղթելով յերկնից առատութիւն յորդանձրեւաց , Այս աստուածային ճրիտաւոր պարգեւներէն գոհ ըլլալով անցաք ինձիքն անուանեալ գիւղէն , ուրուն հնութեանց աւերակները յայտնապէս հեռուէն կ'երեւէին . աստի փոքր ինչ եւս յառաջանալով ժամ 6 հասանք 'ի գիւղն թիւրքիկն , որոյ բռնակիւք արաբացի և լեզունին արաբերէն , կրօնք մահմետական , տուներնին քարակերտ և կաւեղէն , գիւղացիի մի վայելուչ մոքրութիւն ունին , ճամբորդները հիւրընկալելու իրենց շահուն համար յոժար են , ինչպէս որ մեզի ալ արապին մեկը հիւրընկալեց . իրենց դէնին վերայ խիստ ջերմ են :

Այսի գիշերը ժամ 9 ելլելով ամենադժուար և քարուա ճամբաները գիշեր ժամանակ անցած աստեղնիս բուսական նեղութիւն պատճառեց ճամբորդաց , Այսպիսով իւր քողոքը ժպտուներով արեգակին ճառագայթները հորիզոնէն արձակելով մեր վրայ տարածելու յոյսը իւրից քաղաքը մոնալահիտ 'ի միասին կ'աւելանէր , բայց զբաղգաբար մէգն ու մառախուղը որ չորս կողմը պատած էր , և մեզմ' կերպով անձրեւիլն ալ այն բարիքները մեզմէ կը խուսափեցնէին , ուստի հեռուէն անկարելի էր բան մի նշմարել և օղնայ իւր խստութիւնը մարդիկ

ները գունդաթափ ընելով կը դողալը նէր : Այս եղանակաւ մօտեցանք Հալէպ քաղաքին . օդը բացուեցաւ , շրջապատը եղած շքեղ պարտէզները և ծառատունիները երեւալ սկսան , առդէն սոխակներուն և թռչնոց ձայնները լսուէր , և իւրից հին աւուրց քաղաքն ալ իրբեւ թագուհի անոնց մէջ իւր վայելուչ դիրքով բլրակներու վերայ կը պանծոց : Այսպէս քաղաքին արտաքին տեսքը նշմարելով ներս մտանք 'Այեմբէր 4 , ժամ 6 'ի ցերեկի և իջեւանեցանք 'ի հոգեւորուն Սրբայ Աթոռոյն Արաւսղէմի Սրբոց Յակովբեանց վանուց :

(Հարունսիէ :)

Ի գերեզման իջիր թագաւոր անմահ Հարան :

Ինչ երաշխեպս անձ քաղմադէմ , եւ ընդ հաստոյր աղունս դբմեմ , Եկն ընդ ձակաւ քիրտըն տարժան , Այսք բխեցին կայլակի արեան :

Եւ դեռ 'ի ինչիւք

Ցաւոց վշտակիք :

Յառաջէր՝ Տէր երկրի , երկնից # Մինչ յանարգ խաչ գմորմին անբիծ , Նըւիրական սուրբ պատարագ , Ես մարդկութեան փրկանաց սակ :

Այլ եւ 'ի խաչին

Անձկայր վիշտ սրտին :

Հիմ' զ'Ողորթ պատէ խաւար , Զբնութիւն մութ միգատար , Եւ տնկանի թաւալ թուխ ամբ , Տըւընջենին չողջող զակամբ :

Լուսին գեղաւոր

Հըջի 'ի բոսոր :

Այլ լուռ փայտին Աստուածակիր , Հեծեն կանայք կականալի :

Արատասուածոր գառնան 'ի վեր , Սերուբք տխուր . — զի մեռաւ Տէր :

Այլ չէսորք ողորմ :

Զբաժակ սիրոյն :

Օրը քամեացէ ՚ի տապանին ,
 Ուր խմարհի արգ պէս արիւին .
 Եւ ՚ի ծագել վերակեցեաց ,
 Բանմահութիւն հանցէ վաղ վաղ :
 Որոց վասն զմահ
 Ճաշակեաց անմահ :

ՃԼՆԵԶՈՒՄՆԵ ԸՆԶԻՆ

(Հարունակութիւն և վերջ, տես թիւ 7.)

Ըրգորեւ, սովորական կենաց գործունէութեան մէջ շատ անգամ ժաւմանակ և յոժարութիւն չունիք մեր վրայ խորհելու, արգէն օրը նըուիրած է աշխատութեան, գործերու և մեր նմանեաց հետ ունեցած յարաբերութեանց, և ահա այս տեսակ բաներու համար միայն ստիպուած ենք բարձր խորհրդածութեամբ խաղաղ ժամերու մէջ մտածել :

Բայց երբ գիշերը վրայ հասնելով կը հեռանանք աշխարհիս աղմուկներէն, երբ մթութիւնը իւր բազուկները մեր վրայ կը տարածէ և բարձր մեզ շքապատուող իրերը խաղաղ լուսութեան մը մէջ են, որ ասան մեր տէրը միայն մենք ենք և Մտուած, Մտուած՝ սրուն զօրութիւնը մթութեան մէջ անգամ կը պահպանէ զմեզ, և սրուն ինամուղ օղջններքեւ կ'ապուհալուի մեր կեանքը, մեր առաջնութիւնն ու գոյութիւնը, նմանապէս և մեր սիրելեացը. այն ատեն մեր վրայ մտածելու կատարեալ իշխանութիւնը կը վայելենք, այն է ահա մեր անձին քննութեան ամենակարեւոր վայրկեանը : Այն միջոցին բնութիւնն ինքնին կրտսիպէ զմեզ մեր արտին խաբերն իջնուլ. լսող սրում՝ օրուան մէջ անցած գնացած գէպքերը այն ատեն միայն կը պատկերանան մեր մտաց առջեւ, ուստի պէտք է զանաք մանրախոյզ քննութեամբ աչքէ անցնել :

Այն ատեն խորհէ անանձին դուքեզ, ինչ որ Ս. Գիլբերտ կը հրամայէ թէ, արգեօք հաւատայ պահանջմանը համեմատ վարուեցա՞ր, այսինքն՝ օրուան ընթացքին մէջ մտածեցի՞ր խահակա. նութեամբ և արեւու թեամբ, և գործեցի՞ր արդարութեամբ, մարդավարութեամբ և ուրիշներուն օգտակար ըլլալու բաղձանքով, և ըսի՞ր այն բաները՝ ինչ որ բու Փրկիչք և ամենակալող Մտուածք քեզ կը հրամայէ : Ուսկիս այս հարցաւ մտերն ընել, թէ «ի՞նչ գործ կատարեցի՞ր այսօր որ դատաւ տանին օրը ամենագէտ Մարգին աթուայն առջեւ՝ կարենայ ապացոյց մը ըլլալ որ ըրածս բարի կամքով էր : Ի՞նչ յոժարութիւններ այսօր առաւել սիրտը յուզեցին և զիս յանցաւոր կաշուցին անտրդար գործոցս և՛ անարժան զգացմանցս նկատմամբ : Մշակից յառաջ եկան այս թերութիւնները, և ի՞նչ հնարք կրնամ գտնալ զանոնք նուաճելու և առաքինութեան հետեւելու : (Օրուան մէջ բարկացայ արգեօք մէկու, մը, բռնաբարեցի՞ր արգեօք մէկու մը իրաւունքը, և վիրտորեցի՞ր արգեօք առանց պատճառի բարեկամներէս՝ ընտանիքէս եւ կամ՝ որ և իցէ նմանիներէս մէկու մը զբացմունքդ : Վուցէ իրաւացի համարած յարձակումս ալ թէ թեւաժողութեան արգիւնք էր : Գուցէ կրկն յուզմանը պատճառաւ անկարող եղայ զիս վիրաւորողներուն զիտաւարութիւնը կշռելու : սակայն միշտի հակառակ պիտի ըլլայ իմ ներքին համազումս այս սրտովայիս մէջ, և որչափ մեղադարտ պիտի հանդիսանամ՝ տեսնուլ աչքերուս առջեւ, երբ անխորհուրդ յարձակմանս արեւը հետեւանքը յայտնուի, որ եթէ յառաջագոյն խորհրդածութեան եւ իմարկի, անշուշտ բարբառման արարելու կերպով պիտի վարուէի :

կէպէտ և անձնասիրութիւնը ինքզինքն արդարացնելու համար միշտ կը մրմննայ, միշտ կը պնդէ թէ արդարացի էր բրածս. բայց պէտք է գիտնամ որ ընելու ժամանակ վատ կիրքով յուզուած էի։ Վասն զի կրից յուզման միջոցին գործ մը կամ խօսք մը առանց կշռելու կ'արտադրուի. արդէն զիս արդարացնելու ջանքս բաւական ապացայց է մասցս խռովութեան. և ահա այս խռովութիւնն է որ թերութիւններս թէթեւցնելու համար վատ բնութեանս տեղի կուտամ ապացայցներ ստեղծելու, որոց ստութիւնը ես ինքնին կը ճանչնամ. այսու ամենայնիւ ինչ միջոց ալ գործածեմ՝ յանցանք մը յանցանք ըլլալէ չը դադրիր. ճշմարտութիւն մը պատրուակելու համար ոչ միայն ես, այլ և աչխարհիս բոլոր զօրութիւնները պարտութիւն կը խոստովանին։ Ուրեմն ինքզինքս սանձեղէն և ուրիշէն կծու խօսք մը չը լսելու դիրք մը բռնեղէն ուրիշ միջոց չունիմ անդորր կեանք մը վարելու համար։ Եւ երբ խռովայոյզ դրութեան մը մէջ ըլլամ, ինքզինքս սանձահարելու միակ միջոց լռութիւնն է. վասն զի անուրանալի է, որ ինչպէս արբեցութեան մէջ նոյնպէս և բարկութեան մէջ ոչ թէ այն պէս կը տեսնենք իրերը ինչպէս որ են, այլ բոլորովին այլընդայլոյ խիստ տաք բեր։

Ինչպէս ըսինք, անձնասիրութիւնը շարունակ կը որոնծայ եւ կը պնդէ թէ « Բն ընեմ, բնաւորութեանըս պակասութիւնն է, չեմ կարող արժատախիլ ընել »։ Իսկ այս դրութիւնը սխալ է. վասն զի եթէ բնաւորութեան մէջ տեղի ունեցած պակասութեան մը յաղթելն անկարելի ըլլար, Բնու ուրեմն նոյն պակասութիւնը կը սանձահարեմ այնպիսի ան-

ձանց առջեւ՝ որոց յարգանքը կը ցանկամ պահել։ Սւտի պէտք է համոզուիմ որ կարող եմ բնաւորութիւնս սանձել, եթէ բանական եմ. և շատ կը սխալեմ երբ կը պնդեմ՝ թէ այս պակասութիւնէս զերծանիլ անհնար է ինձ, վերջապէս եթէ դէպքի մը մէջ պակասութիւնս նուաճել կարողացայ, օրինակի համար եթէ զգացմանս յանկարծական փոփոխութիւնը ախոյեան կեցաւ կրիցս յուզմանը, Բնու մի և նոյն դեղը 'ի գործ չի պիտի գնեմ ա՛մն անգամ, երբ կը տեսնեմ որ ճիշտ զաբարոյ բարկութիւնս, գազանական կիրքս, կըսպառնայ վերջնել ինձմէն ինչ որ գեղեցիկ է և արժիւ։ Եւ անկող երբ իւրաքանչիւր բրիստոնեայ լուրջ խորհրդածութեամբ խիղճը քննադատէ, երբ անձնասիրութեան տրտունջները լռութեան ենթարկէ, և երբ խահաւ հեռատեսութեամբ լաւ կշռէ իւր արժէքը, այն ատեն միայն անուշառ ըլլալ կը յաջողի. այն ատեն միայն իբրեւ մարդ կ'ապրի։ Շատ անգամ մեր վնայ ըրած դատաւորութիւնիս դիպուածական ելք մը կ'ունենայ, այն բանը որ խաղաղ ժամերու մէջ այնչափ կարեւորութիւն չունի, նոյնը յուզեալ ժամերու մէջ տասնապատիկ եպերելի կ'երեւի մեզ, որ իրօք այնպէս չէ։

Եւ ինչ որ անձին ճանաչման կարեւորութիւնը կ'ըզգայ, ոչ թէ միայն անկեղծ և աննենգ բարեկամաց խրատներուն կ'անսայ և կը հետեւի, այլ և թշնամեաց դատաւորութիւններն եւս կը կշռէ, վասն զի շատ անգամ անոնց արդարարութիւնները կրնան մեզի խիստ օգտակար ըլլալ, գիտնալով որ թշնամի մը աւելի լաւ կը տեսնայ մեր պակասութիւնները, քան թէ սիրելի բարեկամ մը։ Վերջապէս անձին ճանաչումը մեր կենաց ընթացքին մէջ

մեր քաղաքում պիտի լլլայ, վասն զի ասիկայ այնպիսի հայելի մնէ, որուն մէջ մեր հոգին կը ներկայանայ, լապտեր մնէ, որ մեր խաւարային կենաց ընդարձակութեան մէջ մոքին, առաջ նորդ կ'ըլլայ և զմեզ Տերօջ շնորհաց ընդունարան կը պատրաստէ:

Ետուած իմ, քանի որ կատարելութեան ծարաւի եմ, դու միայն կառող ես պատրաստել իմ անձուկ ճառագարնիս վրայ սրբանալու և ազնուանալու աղբիւրները. զօրացնէ՛ր, որ ամենակարող զօրութեամբդ, որ պէս զի սուրբ պատուիրանացդ համեմատ կարենամ արժեքս ճանչնալ: Երբ քու անասնման գիտութեանդ և ամենաբաղոյր կամացդ վրայ վայրկեան մը խորհիմ, անմիջապէս կ'ըզգամ որ պարտական եմ հաշիւ տալ իմ կացու-

թեանս համար նախ ինծի և յետոյ քեզի: Պարտական եմ լրջմտաբար քննել տնձս և զգալ որ ըլածներս այն ամենատես Լակի առջեւն է, զոր պատրել չեմ կարող երբէք, կ'ըզգամ որ ինքզինքը ճանաչողը, իւր վիճակին նկատմամբ ինքն իրմէն հաշիւ պահանջող, անշուշտ կը պակեցնէ օր ըստ օրէ իւր սխալանաց թիւը և կ'աւելցնէ առաքինութեց թիւը, և ի վերջոյ կառող կ'ըլլայ զքեզ տեսնել ո՞վ երկնաւոր Հայր, քաղոր ժպիտով և մանկական վստահութեամբ:

Աւրեմն գթած և ողորմէ՛ այնպիսին որ ջանաց իւր անձը լիովին ճանաչել և զքեզ ջերմեւանդն օրտիւ պաշտել:

Թարգմանեաց ի Գաղ.

Յ. Ս. Աբովյանցի:

ԻՂԶԲ ՍԴԻՈՑ ԱՌ ՍՈՒԲԲՆ ՍՈՂԻՄ

Հայաստանի բարձր Մասեաց ընդ մեր նախնի վեհ Սուգային Թեւապոդեալ Թուայ հոգւով ի գահաւանգ բարձուս լերանց և Լա քեզ Սողիմ ո՞ր լուսալիւր, իղձք ի բերանս և կաթոգին, իղձ որ ի տիս իմ մանկական փղձկեալ վառէր սիրտս վատաղքեաց:

Եյն ինչ ի՞վայրս Ետուածահոտ քո սուրբ Օննգէն, ի սուրբ մօրիկ, Հպեմ զըթուռնս ջերմ ի համբոյր, զարուստ աչացրս աստ ցողեմ, Բոտ արքային մեծի Սաբայ չունիմ ընծայս՝ ոսկի կնգրուկ:

Սխայն որտիւ ղիլձ և փափագ ի ձայն կական քեզ ընծայեմ:

Սատաղ Գաւինդ իսկ զենարան ի վեր ի լեռնս Գողգոթայ,

Օխնչ ձօնեցից յայս տեսարան յոր կամ ապուշ ափիբերան,

Բարձրաւանդակ զինչ է այս փայտ, յոր կայ մարմինն Ետուծոյ,

Սայրն առ ընթեր որոմաղգեցիկ գալէ հնծէ իսկ Թաղճական:

Ըրդ պագանեմ անկեալ երկիր կրկներով զեմ մաղթանս սրտիս Համբուրելով զսուրբ քարինսդ, զհողդ լիզեմ արիւնախոսն:

Ըս սուրբ Փայտիդ Ետուածընկալ ի ծուռիս անկեալ արտասուալիս,

Այլ այլ ինչ եո մաղթեմ ի քէն, այլ զի գթացիս յիմ Հայրենիս:

Օ, իմորդ ապա մատեայց առ քեզ, ո՞ր լուսափայլ Տեառնդ տապան,

Ըս քեզ սփռել զաղերս համայն զորքս բերի ի հայր, յեղբարդ,

Այբ յանտերուչ կան ի վիճակ. կապեալ ի գտուն ի նեղութեան,

Որով 'ի սուգ է համակեալ որդեկորացն հէք Հայաստան :
 Եւաղ մեռան մեր գիւցաղունք , մեք վարեցաք 'ի տար աշխարհ ,
 Եւ մնացաք որք և թշուառ . շատ կարօտով 'ի մեր սուրբ Հարց ,
 Եւ երբ լիցի . ո՞տեր Ետուած , ընդ արեւելք շողել լուսոյ ,
 Եւ քառութեան և գիտութեան վառեցին իղծք խաւարաբարձ :
 Ահրայգ պօղ գէթ ցօղեցես վերստա 'ի վայր առ մեզ սփռեալ ,
 Եւ յու յաւէտ միշտ մարթացայց սիրել զսէր մերս ազգութեան :
 Եւ յապի մաղթանս ես խնդրեցի , գու շնորհեցես հաճեալ , Վճած ,
 Օ , 'ի մի ունայն դարձայց ռատի առ խղճալին իմ Հայաստան :
 Պահիկ մի եւս՝ և կամ առ քեզ , ապտ թողում գիտցաք օրհնեալ ,
 Երթամ 'ի տար 'նաւել 'ի Հայս՝ կապեալս 'ի սէր իմ հէք եղբարց ,
 Բեզ բարեխօս թողում առտէն Սօրդ տապան 'ի մեր նորատո ,
 Եւ զՅսկոբեանց գիրք հանգստեան , նորք գլխայիս մեր Հայրենեայ :

Համագաղ Ս. Էղեմ Տիգրէմ շնոյ
 Կարենյն :

Կահանէ վարագայրներս : զիսաղ :

Վերմանիայի Սէօտերպառւմ քա-
 դաքի լրագրին մէջ Օ. Էսթրվանուն վար-
 պետ բժիշկը առանձին յօդուածով մը
 կը ցուցնէ որ սենեակներուն ներսի
 դին կանանց գոյնով վարագայրներ
 կանգնելը , կամ պտտերուն վրան կա-
 նանչ թուղթ փակցնելն՝ առողջու-
 թեան վնասակար է . որովհետեւ կա-
 նանչ ներկին բազադրիչ մասանց մէջ
 մկնդեղ — սրլանթոն կը մտնէ . և ե-
 թէ արեւուն սենեակին ներսի տա-
 քութենէն գորշըլքի փախուելով շն-
 յառութեան հետ մարդուն թոքերն
 երթալէն զատ , մարմնայն վնայ ալ կր-
 նայ ազդեցութիւն ընել , առաւելա-
 լայէս աչքերուն , Լըբեմի ճրագնե-
 լան վնայ ներսիդին (այսինքն սնմա-
 ջապէս ճրագին տաքութիւն՝ ազդած
 տեղը) կանանչ ներկած երկաթէ թիւ
 թիւ Թեթե կը գնեն , սրպէս թէ
 ճրագին լոյս աչքին չվնասելու հա-
 մար , բայց վնաս ընողը լոյս չէ , այլ
 կանանչ գոյնէն ճրագին տաքութիւն

նովն երած գորշըլքն է : Եւն գէշու-
 թիւնը կ'ընեն պատերուն վնայ փակ-
 ցուած կանանչ թուղթերը : Եւկ որ-
 զու մը համար կը պատմուի , որ գիշեր
 մը այսպէս սենեակի մը մէջ քնանալով՝
 արթնցած տոներն ծանր հիւանդու-
 թեան մէջ գտնուէր է . այսպէս ը-
 լալով , արեւուն լուսոյն սատարիկ փայ-
 լումէն աչքը պահպանելու համար կա-
 նանչ անոց գործածելն ալ աղէկ չէ ,
 մտնուանդ երբ որ ակնոցին քովերէն
 կանանչ ներկած կոտեղենէ պահպա-
 նովներն ունենայ :

Հինցած նախ սարաշարւմ մ' է՝
 այս բոտծնուս նայելով , այն որ կ'ըսեն
 թէ՝ կ'սնանչ գոյնը տչքի աղէկ է : Վե-
 ղեցկութեանը եւ զուարճութիւն
 պատճառելուն ընելիք չունիմք ,
 մանաւանդ դարնան գաղարագուարձ
 օրերը . բայց այն ալ փորձուած է որ
 այս աշխարհիս ամէն զուարճալի բա-
 ները հեաերնին քիչ կամ շատ վնաս
 ունին : Բսո մեզ աւելի օգտակար և
 աչքի տեսութեան աւելի յարմար է
 բնապէս՝ բաց կապուտ գոյնը , Վեպ

ի երկինք որ նայինք՝ այն ընդարձակ տարածութիւնը ուր աստղերէն պատ տեաներու բան մը չկայ և ամպ չեղած ասեներ կապուտ կ'երեւի, վճիռն լռութակ ջրով խորունկ լճի կամ ծովու վրայ նայիս, որուն բուն յատակը խորութեան համար անտեսանելի ըլլայ, կապուտ կ'երեւի, վերջապէս՝ որ կողմն որ նայիս և տեսներու նիւթեղէն բան մը չը տեսնես՝ կապուտ գոյն կը տեսնես, ասոր համար բաց կապուտ գոյնը հաւաքի և ճաշի (առնիփրէն սխալ արտաւանութեամբ ճաշի) կըսուի և սոյնքն օրային և ցային և լսուցմէ կնիսք օրէնաւորապէս հետեւցնել թէ՛ տեսութեան գոյնը բաց կապուտն է, տեսներու բան մը չըլլայ, կամ տեսած բանդ գոյն չունենայ, բաց կապուտ կը տեսնուի ։

Եւոր գործնականը սա ըլլալու է որ թէ վարագոյնները, թէ ճրագապահ թիթեղները, թէ պատի վրայ փակցուած թուղթերը կանանչի տեղ կապուտ ներկուած ըլլան աւելի աղէկ կ'ըլլայ ։ մանաւանդ թէ որ կապուտ ներկին մէջ լսիւթի մասնաւոր լոտած նիւթը մտած չըլլայ, վասն զի այս նիւթն ալ գորաւոր և շատ փնտասկար թոյներէն մէկն է, որ կրնայ մարդոյս աչքին կամ փափուկ գործարանացը վրայ գէշ ազդեցութիւններ ընել ։

Արաքսեան առատածեռնութիւնն ու գոլորթիւնը ։

Եւս երկու բարոյական յատկութիւններն ամէն ատեն հաշակաւոր եղած են Արաքսեան մէջ, որոյ վրայ հետեւեալը կը պատմուի ։

Երբ հոգի Սեբեք ուխտի գոցած ըլլալով իրորու հետ տեսութիւն ներսուտ մէջ առատածեռնութեան վրայ խօսք ըլլալով խնդիր կը ծագէ

թէ առատածեռնութեան մէջ տուեալ անձանց մը մէկաներէն աւելի գոնուած է ։ Դիտելով Սեբեքի միտքը որ Սեբեքի օրէնաւորութեան հոգի էր ։ Սեբեքի թու և Սասնի տղայ Սասնի մը, Սեբեքի յետեւ անձը մի ։ ամէն մէկը ստույգ մէկին կողմը բռնելով խօսքն երկուցուցած ժամանակին մէկը որ առաջ ընդ խօսքի մտած չէր, խրատեց որ պարտաւոր տեղը խօսք երկուցնելէն առաջ է որ ամէն մէկինին իրենց գոցած անձը մէկ մէկ բանով փորձելու ելին ։

Սեբեքի գոլորթ անոր գնաց՝ որ ուղի հեծած ճանապարհորդութի մը ընելու վրայ էր և բաւ անոր՝ որ հեռու տեղ մը երթալու ստիպուած ըլլալով, պէտք եղած բաները չունենալուն համար անոր օգնականութեանը դիմելու է ։ Սեբեքի հոգի հետեւին միտքը, և ուղի բռնելով անոր շնորհեց, ազաւելով որ ձիուն թամբին վրայ կախուած տուր աղէկ պահէ և ձեռքէ չհանէ ։ վասն զի Սեբեքի գործածածն է, որ անոնց մէջ սրբազան բան մը կը սեպուի ։ Սեբեքի բեռները մէջ կար քանի մի ձեռք մը ։ ասոր հետեւեալ և չորս հազար տուրքի, բայց պարգեւը աւելի յարգի ընողը Սեբեքի տուրքն էր ։

Սասնի տղան Սասնի գոլորթն աւանդ քով գացած ասեներ անոր սպասուողը գտաւ, որ իր տիրոջ տակաւին քնացած ըլլալն իմացնելով թէ որ բանի մի համար եկեր ես, ձեռքէս եկածը կ'ընեմ ըստ ։ Սասնի առաջին պէտք ունիմ ըսելուն՝ սպասուողը գնաց մէկ քանի մի բերաւ տուաւ անոր, որուն մէջ եօթն հազար տուրք կար, թէ որ առաւտուրի համար ճաշնապարհորդութիւն պիտի ընես ։ այսինչ տեղ ուղի և այն ինչ տեղ ծառ

խու գերի կը գանուին ըսելով՝ նշան մ'ալ տուաւ, որ առանց ստակ մի վճարելու կրնար ուզող մի և գերի մ'առնուլ։ Սորդը ասոնց պէտք չունէր, առածները բերաւ ընկերներուն քով։ Վայիս երբ արթնցաւ սպասաւորն եղածներն պատմեց, մարդն ուրախաւ նալով ազատ բրաւ սպասաւորը, միայն այնքան յադիմանութիւն մ'ըրաւ, որ զինքը չէր արթնցուցեր որ անոր առւածէն աւելի բան կրնար տալ։

Լրապէն կոյր էր, և զինքը գովողը քովը գացած ժամանակը ինքն ալ իր երկու գերիները մէկ մէկ կողմն առնելով և անոնց ձեռքէն բռնելով ազօժքի կ'երթար։ Երբ իրեն գացողին պէտքն իմացաւ, գերիներն երկուքն ալ անոր տուաւ որ տանի ծախէ և պէտքը հոգայ։ Սորդն առնուլ չուզելով՝ Լրապէն ըսաւ որ ես ասոնք քովէս զատեն ուրքս առած եմ, ուստի դուն չընդունիս՝ թէեւ ես ազատ կ'ընեմ, որով իմ ընելիքս ըրած կ'ըլլամ, և դու պարապ տեղը կարօտութեանդ մէջ կը մնաս։ Եւս խօսքիս վրայ մարդը հաճեցաւ առնելու։

Լըբքն ալ իրենց փորձոյն արդիւնքը հրապարակաւ պատմեցին, և ամենէն գերազանց դատուեցաւ Լրապէն առատաձեռնութիւնը, որ բերթէ նոյն իսկ իր աչքը ուրիշի նպատակը հաւմար տուեր է։ Վասն զի իր ձեռքէն բռնելով ուզած տեղը տանող գերիները քովէն հեռացրնելէն ետքը, իրեն հարկ կ'ըլլար խարխալելով և պատերը բռնելով քալել։

Ետնց պէտ օրինակներ մինչեւ հիմայ ալ մէջերին պակաս չըլլալուն օրինակներ կան, որկէց կ'իմացուի որ առատաձեռնութիւնն Լրաբներուն բնական մէկ յատկութիւնն պէտք եղած է։

Եւսոր համար զարմանք կու գայ՝ երբ նոյն Լրաբներուն գողութեան պարտ-

պելը կը լքուի։ Վասնք իրենք զիրենք արդարացիներու եւ գողութիւններու նուէն օրինաւ պատթեան կերպարանք մի տալու համար կ'ըսեն, թէ երբ Լրաբ համ նահապեան իրենց նախահայր խմայելը քովէն ձամբեց, Եւսուած ալ Լրաբիայի և շրջակայից գաշտերն ու անապատները բոլոր մէջը գրտնըւածներովն իրեն շնորհեց, և անկէց ալ անոր ցեղին անցաւ այս իրաւունքը, ուստի այն երկիրները գանուող ամեն բան, թէ մարդ ըլլայ թէ ինչք իրենցն է, և անոնց տիրելով գողութիւն ըրած չեն ըլլար, իրենց ինչքը առած կ'ըլլան, այսու ամենայնիւ՝ երբ մէկը անոնց քով իրեւ հիւր երթայ, անոր բնաւ մէկ բանին չեն դպչիր, և ուրիշներուն ալ կը ծանուցանեն որ այն ինչ ձանապարհորդը իրենց հիւր է, ուստի այն մարդը կրնայ ամենայն ապահովութեամբ և առանց բան մի գողցնելու այն գող կարծուած Լրաբներուն մէջ ուղածին չափ պրտորոխ։ Լրաբներուն իրարմէ բան գողնալն աւանդական ըսուած չէ։

ԻՄԱՆՈՒՄԵՐ ԵՒ ՊԱՐՏԻ ՍԵՊԱՆԱԿԱՐԻՆ

(Լաբունակութիւն, տես թիւ 7.)

Պատիւը տղայութեան կը նմանի, մէյմ՝ որ կորսուի ալ չեակրնար նորէն ձեռք ձգել։ Ուրեմն ամենայն նախան ձայնաղութեամբ պէտք է որ պատուոյս վրայ հսկեմ, և անանկ բան մը չգործեմ որ կրնայ կորսուիլ, ուրիշի վրայ չարախօսելէն առաջ պէտք է ըստ մտածեմ, վասն զի որչափ որ դիւրին է փնտելը, այնչափ ալ դժուարին է եղած փնտաւն դարման տալիլ։ Ինչ բարի բան որ ուրիշներուն վրայ լսեմ, յօժարութեամբ պէտք է

որ հաւատամ, իսկ եթէ չար լիւմ,
պէտք չէ որ մէկէն հաւատամ, ինչ-
աւան որ շատ ապացոյցներ ձեռքս չու-
նենամ. և ան աւան ալ պէտք է որ
կարեկցեմ, լռեմ և ձեռքիս եկածն
լնեմ չարն արգելելու և ուղղելու
համար:

Ի՛նչ:

(Թախանաթ-Ինչ: Ի՛րբ դեռ
աշխարհքիս բնակիչքը տակաւածիւ-
էին. ամէնքը իբրեւ ստացուածք այն
չափ տեղ միայն ունէին, որչափ որ ի-
րենց յատուկ օրական ապրուստին
կրնար բաւել, և ինչ պտուղ որ եր-
կրոր կը բերէր և որսացած կենդա-
նին:

Ի՛սոյց երկիրը միշտ պտուղ չը բե-
րեր և ոչ ալ միշտ կտրելիէ որսորդու-
թեան ելլալ. ուստի մարդիկ հարկ
սեպեցին ապրելու համար աւելի ա-
պահով կերպ մը մտածել, որով այլ և
այլ կենդանիներ իրենց ընտանեցու-
ցին, ինչպէս. եղ, ոչխար, այծ, ձա-
գար, խոզ, հաւ, ասոց, բազ, աղաւ-
նի, զորոնք ժողովեցին ու պահպանե-
լով մեռելին օրպէս զի կտրենան առ-
նել անմայ կաթը, միսը, բուրդն և
հաւկիթն. և ահա այս կերպով սկսաւ
հովուական կամ նահապետական կեան-
քը: Ի՛սոյց նեղութիւն-բաշխով կեն-
դանեաց ծարակ գանձելու համար առ-
սին անդին Թափառեղէն, սկսան եր-
կիր մշակել, հերկել, սերմանել, հըն-
ծել, պտուղներ հասցնել և այգիներ
տնկել այն ատեն մարդիկ հաստատուն
տեղ մը կեցան, հնձանուռն մէկ մա-
սը ձմեռուան պահել սովորեցան, տաւ-
ներ կառուցին, ջրոց հասնեցնեցողն
ընթացքը կարգաւորեցին և ձամբա-
ներ բացին. և սով որ դաշտ մը հեր-
կէր, իրաւունք ալ ունէր անոր հաւնձ-
քին իրեն և իր ընտանեացը պահելու:

այսինքն անոր տէր ըլլալ և մեռնելէն
ետքն ալ նայնր իրեն որդւոցը ժառան-
գութիւն թողուլ:

Ի՛նչ:

Ղարաբ-Ինչ: — Պարզ մշակութիւն
միայն մարդս սեպհական ընկնց տէր
չլլար. վասն զի ի բաց առեալ քանի
մը տեսակ պտուղները, մէկ ալ միտ-
ցած բնութեան թերքերն անգործ
են, այսինքն երկայն իշխանութեան
կարօտ են որ զանոնք մեր պիտոյիցը
համար կտրենանք գործածել. ինչպէս
օրինակի համար ըսենք՝ կանեփը որ
դաշտին մէջ կը բուսնի՝ այրելէ զատ
ուրիշ բանի չկրնար ծառայել. երբ որ
հասուննայ՝ մարդիկ կը քաղեն, և որ-
պէս զի Թրմի ու կալըղնայ, դաշտին
վոյց կը թողուն կամ ջրի մէջ կը ձգեն.
եւթը երբ որ ցողուններն արեւուն
մէջ լաւ մը կը չորնան, կը սկսին ծե-
ծել և անանիով կեղեւը կ'իյնայ եւ
կը մնան միայն թելերն առանց կեղե-
ւի, վերջը ասիկայ կ'առնեն կը գզեն
որպէս զի չիւղերն ու Թանձր մաւր
բաժնուի ու բարակ և փափուկ մա-
սը մնայ. եւթը կանայք աղեկատին
վոյց կ'որորեն ու կը մանեն. մանուե-
լէն վերջը ստայնանիւր կ'առնէ կը
հիւսէ կտաւ կը շինէ. յետոյ ան կը
տաւէն սաւան եւ ուրիշ որ և իյե-
ծերմակեղէններ կը շինեն:

Ի՛ս պատրաստութիւնները, կամ
թէ ըսենք աշխատութիւնը քիչ շատ
ամեն բերքի հարկաւոր են, որուն
Ղարաբ-Ինչն կ'ըսենք. և ով որ այս-
պէս կ'ընէ, փորձքն ալ կ'ընդունի: Եւ
նոյց կանայք, ստայնանիւր ու դերձակն
իրենց աշխատած կանեփին վրայ սեպ-
հականութիւն կը ստանան. հաւասար
ան գեղացիին որ ցանքը ու հնձքէ:

ի թի :

Երեւոյ : — Եւր ճարտարութիւնը գեա չէր զորդացած : ամենը ստիպուած էին ամեն բան իրենք իրենցով ընելու : երկիր հարկել ու մշակել եղեր է : բաճ հ մանգաղ պատրաստել : արհեր շինելու համար փայտ կտրտել ու զգեստ կտրել եղեր է : վերջապէս ամեն բան : Խոյց տառնկով մարդս չափէ դուրս կ'աշխատէր ու խիստ շատ բանի զտողելով՝ բան մ'ալ չէր կրնար լու ընել : հազիւ թէ ժամանակ կը գտնար իրեն պիտոյքը լեցնելու : Թող թէ արուեստից մէջ կոտորելու գործուելու : և աւելի քիչ գիտութեց ետեւէ ըլլալու :

Սակայն հետզհետէ շատ մարդիկ այլ և այլ արհեստներու ետեւէ եղան : մէկը երկրագործութեան : մէկալը ձեռագործի : միւս մը կերակրելիոց : ուրիշ մը զգեստուց և ագանեւեաց : բնակարանի և իրենք զիրենք պաշտպանելու : Ստան զի ընկերութիւն մը որչափ աւելի քարկնայ այնչափ աւելի աշխատութիւնները կը բաժնուին որով ամենքը աւելի կը վատորեն և աշխատութիւններ կը կատարելագործուին : որովհետեւ միշտ նոյն բանն ընելով մարդըս նաեւ լաւ ընելու կը վարժի :

Եւս է մէջերնիս եղած արհեստից բազմանալուն պատճառը որ հիմա կը տեսնաս : մէկն որ արուեստ մը ունի ձեռքը՝ իրաւամբ վարձք ալ կ'ընդունի : և տարակոյտ չկայ որ վատորկածին վրայ արդարապէս իշխանութիւն ունի :

Ի :

Ստառակաւորութիւն : — Իմ գտաւ լաւ էրեն կը բուսցնէ : քուկդ ալ խաւ զուլ : մէկ մաս մը ցորեն ետ քեզի կուտամ : գուն ալ փոխագարձ գինիէդ

մաս մը ինծի կուտան որով երկուքին ալ թէ հոց կ'անենանք և թէ ըմպելը : Խոնարարտիցէն շատ մետաքս կ'եղլայ : ժենուայէն ալ աղէկ ձէթ : ուստի Խոնարարտից մետաքս կուտան ու Փենուացուցմէ տիկ տիկ ձէթ կարնուն : Եւ ոչխարներուս բուրդը կը կտրեմ բայց մորբելու կերպը չգիտնալով քեզի կը յանձնեմ որ մարբես : գլեն : մանեա հիւսես եւ երկու վերարկու շինես : մէկն ինծի մեկալը քեզի :

Եւ փոխանակութիւնները վաճառականութեան ամենէն պարզ կերպերն են : գուն ալ նոյնը կ'ընէիր տղու յաւթեանդ միջոց : երբոր խնձորդ ընկերովդ կուտայիր որպէս զի իրեն խաւ զտիքը քեզի տայ հիմա խնձորին տեղ տակ կը գործածէ : վասն զի աս փոխանակութիւնները դիւրացնելու համար մարդիկ ստակը հնարեցին որոնք մետաղի կտորուանքներ են որոշեալ ծանրութեամբ : ձեւով նշանով : որոնք իրենց չափովն ամեն աշխատութեանց և որ և իցէ թիւթի արժէքին գեղ կը բանեն : Թէ որ ասուեղէնի կարտուութիւն ունիմ : ստակը ձեռքս կ'եղլամ վաճառականին կ'երթամ որպէս զի իրմէ գնեմ : գինը կը յարցնեմ և ինքն ալ ինծի կը ծախէ : Եթէ հարկ է որ մէկը առանց պարտքիս ըլլալու ինծի ծառայէ : Զարք կը խոստանամ իրեն : ուստի ինքը կը ծառայէ ինծի : ես ալ կը Զարքեմ իրեն : ասուեղէնը ծախողն և ան ծառայութիւնն ընողը իրենց առած գնոյն եւ վարձքին վրայ սեղհականութեան իրաւունք մը կը ստանան : Թէ որ ես այն ասուէն առնելէս կամ ան ծառայութիւնն ընդունելէս ետքը խոստացածս չտամ : գող կ'ըլլամ : Թէ որ վաճառականը վաճառքին որպիսութեանն և արժէքին մէջ զիս խաբելու ըլլայ՝ զրաձը գողութիւն :

է, գործեալ դու է անիկայ որ ծառայողին աշխատութեան համեմատ վարձք հոսար :

10.

Լճառական արհեստը — բնկերտ թեան մէջ գեռ ուրիշ պտղապսմանքներ ալ հարկաւոր են, ինչպէ՛ս՝ բժիշկը զմեզ առողջացնելու համար, փառաբանը մեր իրաւունքները պաշտպանելու համար, վարժապետը դատաւարակելու համար, քահանայն հաւաքոյ կարեւոր քաները սովորեցնելու համար, դատաւորը մէկուն իրաւունք ունենալը չունենալը որոշելու համար, զինուորը մեր ապահովութեան վրայ հսկելու համար, և այսպէս գեռ ուրիշ շատ ըզբաղմունքներ (Վ), ասոնք քողովք ալ ուրիշներուն օգտին համար շն՞ն մի աշխատիր, ուրիշն իրաւացի է՝ որ վարձք մը՝ ունենան :

ԺԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՔ

Ինչպէս իրաւորը Թուով ծանուցած էմք Պրոէկտիս Վէհ. Թիւրքաւորին միւր Բանական ուխտիս ըրած վէհունձնու. Կան շնորհր, այս անգամ պատիւ կը համարիմք հրդարապէկ շրջին Լըբա յական յիշատակոյ մասին Ը. Քաղաքիս Վսեմ. շիւսատոս Խէճ. Պրօքէ.

(1) Աշխուհական արհեստ կամ պարագիմաց ըստ ան-
հրքեն ամսինքն ֆուդընի ինչպես Կրթութիւն, իրաւա-
գիտութիւն, Արտաշու թու թիւն և հաշուապետութիւն
ամսինքն ալ Գործի, ինչպէս Բժշկութիւն, Վերաբար-
ժութիւն, Կէ գազարութեթիւն: Թմնքը ալ քն անյնի
ինչպէս Արքարութիւն և Զմեաւորութիւն, իսկ
ստանց ամհնան գերագոնց Կրկին և Կրծքը իւր
պարշտուն անթովը, կրէ հեղմնութ: Բայց պարսն Ս.
Հ. թ. Ս. ալ կրնոնք թէ Վարժապետներն են:
Տես Ժառնի հանդիսին 108 Դրքը և ես ալ գ' ըմեմ
թէ իրաւորն ունի' գերագոնքը Վարժապետներն են
Ծ. Օրնաւոր. 1.

(Գլխի շարժանկար :)

սեփր Պ. Պետերման հայագիտի առ
Լճեն. Սրբազան Հայրն ուղղած
նամակը, նախընթաց մեր երախտագի
տական գգայմունքը առ Նորին Սե
ծաթիւն Վրեմ. Տրեթօր Պետերման
հայաւէր անձն, որ իւր աղնիւ սրտն
արդիւնքը ի գործ դրած է, այն է
Սրբազան Հօր առ ինչն յայտնած սե
րը ու համակրութիւնը ծանուցած է
Վեհ. Լսեթային Պրուսիոյ՝ որու շնոր
հիւ կը պահածայ ու խառ այսօր թագա
ւորական յիշատակաւ:

Յերուսաղէմ, 8 Օգոստոս ըստ նոր տօմարի. 1868:

Հիւ պատասխարան Հիւսիսային
Գերմանիոյ դաշնակցութեան
'ի յիշուածդէմ':

ԱՄԵՆԱԳԱՏԻԻ ԽՐԲԱԶԱՆ ՏԷՐ

«Պատիւը ունիմ ծանուցանել Ձեր բարձր Սրբազնութեան թէ ընկալայ ՚ի վերամագառիւ Նախարարէ Տերութեան մերոյ զարանկերս (Գառաւախոյ խաղաւարին և թաղուհւոյն, պաշառնական դրութեամբ հանդերձ, յորում յառկապէս պատուիրի ինձ՝ զի մատուցից զայնս ՚ի կողմանէ Նորին Մեքայական Սեփութեանն) թաղաւարին Պառնոց և Նախարահն Հիւսիսայն Դերմոնական գաշնուցութեան Գաւիշէրմոսի Ա՛, առ ձեր Ամենապապաւիւ Սրբազնութիւն ՚ի նշան շնորհալուրութեան վասն սիրայլի բարեւընդորհութեան, զոր ցուցիք և ցուցանէք ինձ հանապաղ, և մանաւանդ զվերամագառ Նախարար Սրբոյն Զափնոն իւր Baron de Tetten (բարոն դե Տէտեն) որ ինքնին հասուցեալ է յանկն Նորին Մեքայական սեփական զամենայն բարեհաճ մարդատիրութեան ձեր յանդերձմ գարնան վայելեալ առտ, առ ձեզ յարուսարդէմ։ Ամենայն անիմաստ

կան յարդանօք կամ և մնամ բարձր
Սրբազնութեան ձեռում:

Անձնանու էր H. Petermann
(Հ. Պետերման) առժամանակեայ
Հիւպատոս Հիւսիսային Գեր-
մանիոյ Դաշնակցութեան յա-
յրուողէմ:

Ամենապատիւ Տ. Տ. ԵՍԵՅԻ
Պատրիարք ամենայն Հայոց
'ի Սուրբ Երեսօղէմ:

ՆՈՒՒՐԱՏՈՒ Ք

Վանի քաղցրէ մեզ Ս. Տան բա-
րերարաց անուանքը Հանդիսիս միջո-
ցաւ հրատարակելու բարեբախտու-
թիւնը ունենալ, և քաղցրագոյն ար-
դեօք կը համարի սիրելի ազգայնոց ևս
լսել իրենց ազգութեան պարծանք ե-
լող Ս. Տանը օր ըստ օրէ փառաւոր
ուիլը թէ Նիւթապէս, և թէ բարս-
յապէս: Անուրանալի է Ամեն. Սրբ.
բաղան Հօր եռանդուն ջանքը 'ի մա-
սին բարոյապէս փառաւորութեան
արդեամբք նորոգ հաստատութեանց.
որոց ակնանատեօք առանց ակնառու-
թեան կը վկայեն:

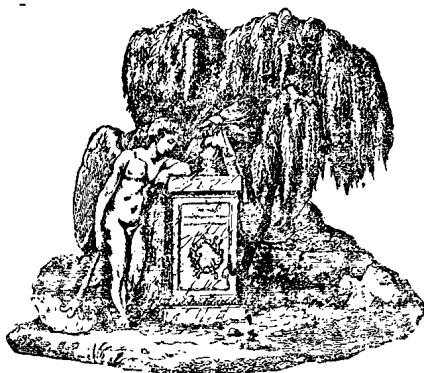
Եւ արդարեւ առանց խորին շնոր-
հակարութեան պարագ բամարեղու-
շիմք կարող անցնիլ չի չէլով այն բա-
րերարաց անուններն, որոնք տեսնելով
բարեխնամ Հօր փափաքն ու եռանդը
իրենք եւս ազգասիրաբար կը խրախու-
սեն 'յորին Սրբազնութեան ձեռնար-
կութիւնքը առատաձեռնութեամբ
աջակցելով:

Սեփականաբար և ազգասէր Պէհ-
զատ Ռեմէտ Լ. Ֆէնիսին, որ իւր զար-
մանալի վրձինովը, և խոհեմ բնաւա-
բութեամբը՝ ազգասէր եռանդովը եւ
առատաձեռնութեամբը Ազգիս ընդ-
հանրութեան ծանօթ է. Ռեմէտ Լ.

Ֆէնիսին կրտսմք իւր բարեպետութեամբ
բը Ս. Լ. թառոյս թանգարանին աւել-
լի պայծառութեանը, և Սրբազն Հօր
անձանձիր ջանքի խրախուսող և զօրա-
յուցանողներէն մինն ըլլալու պատե-
հքն ըստանալը ուրախութեամբ կը
ծանուցանեմք:

Ինչեւալ թուով ծանուցինք Պրու-
սիոյ Ս. Ե. Ս. Թագաւորին և Թագուհի-
ւոյն կենդանագրաց հասնելը: Սխաբա-
նութեանս սիրելի և մխիթարիչ չէր
ըլլար եթէ իւր Օգոստափառ տիրոջը
կենդանագիրն եւս ունենալ իրեն խո-
նարհ յարկին փառք և պարծանք: Օ-
գոստափառ տիրոջը, իրուն բարձր հռ-
վանւոյն տակ կը պատասպարուի. Պրու-
սա առաջադւթ խնամքը կը վստայէ միշտ.
Պրուսն վեհանաճական առանձնաշնոր-
հութիւններն ունի:

'Այն հազուագիւտ շնորհին արժաւ,
նանալու պատճառն եղաւ Ս. Սեմ. Պէհ-
զատ Ռեմէտ Լ. Ֆէնիսին, իւր քաջ գրե-
շին արդիւնքը՝ կենդանագիր պատկերը
Օգոստափառ Կայսեր Սուրբան Լագ-
տիլ Ալիզ Խանի՝ ցօնելով թանգա-
րանիս նուէր յաւիտենական, 'ի յիշա-
տակ վաղամեռիկ որդւոյ իւրոյ սիրտ-
նոյ Սարխամու Օգորուհւոյ: Սխա-
բանութիւնս երախտադարտ սրտիւ
կանգնէ զայս մահարձան դատեր 'Կա-
զմելու հւոյ 'ի մխիթարութիւն որդեկա-
րոյս ծնողաց:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱՆՄԱՀ ՀՈԳԻՈՅ ՄԱՐԻԱՄՈՒ ԶԱՐՈՒՀԻ ՈՅ

ԱՐՁԱՆ ՅԱԽԵՐԺ

Ար հանգուցեալ 'ի կենաց և ընդ հողով արդ 'ի նիրհ
Տաորիկդ նաղելի , ըւր 'ի խորոց գերեզմանիդ .

— Այնչ 'ի կենացդ անմիտեմար, զգորովագութ քոյդ լքեր հոյր
'Իսն արտասուաց քամեալ յաչաց յորդ յորդ վնտակրս կրկնառաջս .
Հապ յայնմհետե երկիր 'ի գութ 'ի նա գետակն ակնարկեալ
Ստուռցանել կամեցաւ հաճ ցաւոյն դիւր միտեմար :

Ուստի և զարթուցանէր ընդ արեգին 'ի միտան խոհ ,
Կանգնել արձան յաւերժական մանկամարդիդ սուղ կենաց .
Ար միակ լիցի արդեօք իւր միտեմար և սիրտումն
Ի բիւր ցաւոյն , յետ մահուդ անմահ գրոյդ թողեալ զանուն .
'Բան զոր չունի վայելել իստա երկիր համբուն յետ մահու :

Ուստի զուարթ առեալ զլիքին ըզմեծ դարձին արուեստին ,
Նկարէ սւրախ սւրախ զկենդանագիր Սուրբ անին
Տաճրաստանեացս () Էստատիսա լիցալիւ լիցի բարձր խանի ,
('Իրոյմեղով 'ի ստորեւ զսիրտ իւր յանձնիդ գող նաղելի .)
Կանգնել յարձան 'ի սուրբ Յակովբ յարուստեմ 'Բաղաբի :

Օր առաջի իւր ունելով սխտոս Յակովբայ միշտ յաւէտ ,
Սրտն յերկնից 'ի բուրմանա մշտամուռնչ իւր աղօթից
'Իւր սիրտումն վնտաց ցաւոյ ծնեալորի Հօրդ Ումեախ,
Հանգուցերդ շնորհելով զերկնից հանգիստուն տենչալի :

— 1. Ետգիրք ժամանակին ծանուցին
[Էստրիպ Վեհ. Կայսեր զուտակ մի ծը-
նիրը : Կայսերածին մանկան միրտու-
թեան համար Էստրիպ Սեմ. Հիւ-
պատուր Զորդանան գետէն ջուր խըր-
կելու դիտու որութիւնը Էթ. Սրբա-
գան Զոր յայտնելուն՝ նորին Սրբա-
նութիւնը սիրով հաճեցաւ որ Էթ-
նոյս կողմանէ յարձակեցայ հնազաւ-
տարգեթին կտիկ մի նուիրել :

Հնորհակալութեամբ ընդունելով
Սեմ. Հիւպատուր եւ Զորդանանու-
թուրը նոյն սափորով խրկելով, յատուկ
գրութեամբ Վեհ. Կայսեր յայտնած
էր Սրբազան Զոր նուէրը : Երբին կա-
սերական Սեմութիւնը 'ի նշան գահու-
նակութեան՝ Իւր եւ () Գոստաշտե-
թապուհայն կենդանադիր ներկեալ
պատկերները բարեհաճեր է նուիրել
Ս. Էթնոյս, որ ամոյս սկիզբները
ընդունեց ձեռամբ Սեմազոր տէրու-
թեան արժանընտիր Երեսիրտանի Վը-
սեմ Կոն Բապոկայի Հիւպատուր Սր-
բազարի :

— Կ. Պօլեցի Վսեմ. Էթգասեր մի
Ս. Էթնոյս յառանգաւորաց գարու-
ցին նուիրեց 40 կոտր գաղղիերէն ըն-
տիր գրքեր, կը փափարի իւր անունը
միայն յաւիտենական տումարին մէջ
արձանագրել, գիտնալով որ ծածուկ
նուիրածին փոխարէն՝ անշուշտ կ'ըն-
դունի յայտնապէս ըստ անուա բա-
նի Տեառն :

— Երեւանցի համբաւաւոր լաճա-
ւական Սեմ. մահտեաի Պօղոս աղայն
Սակովեան իտալտորեանց, որ երկու
տարի յառաջ յուխտ Ս. անորինական
տեղեաց եկած էր, ըստ յորդորանայ
Սրբազան Զոր 25 բուրժ ծանրութիւն
(400 օխայ) զանգակ մի նուիրեց սր-
բայ Էթնոյս, որ ընդունեցիր այն
ամայ մէջ :

— Իւրնեցի Փոստարմանեան Վսեմ.

Խաչատուր Էֆէնտիկ հարազատ եղ-
բայր Էնուաշուք մահտեաի Սարգիս
Էֆէնտին սրբայ Էթնոյս տարանին
որ ըստ օրէ բարեկարգուիլ տեսնե-
լով, ազգասիրաբար նուիրեց մէկ պատ-
կեր ազելու Վեհեր :

— () Դանեան Բարեխնամ կառա-
վարութիւնն՝ որ գիտէ իւր հաւատա-
րիմները ըստ սրժանայն եւ անխոր-
վարձաութեւ Բարեխնամ կառավարու-
թիւնը միւրթարեց եւ Ս. Բաղաբիս
սակաւութիւն Զայ ժողովուրդը, եւ
համայն միաբանութիւնս, շնորհելով
չորրորդ կարգի մէջ՝ տիէ պատուաւ.
նշան իւր գործունէութեամբն ու ա-
շարջութեամբը ազգիս պարծանք եւ
զոյ Էստրիպան Հիւպատուարանի
Բանկէլը եւ Փօշտի տեսուչ Սեմ.
Փասկալ Զակովե աղայի Զովհանէ-
սեան, 'ի վարձաութիւն իւր հա-
ւատարիմ ծառայութեանցը առ ()
մանեան կայսրութիւնն, որուն կը վը-
կայեն ոչ միայն բնակիչք քաղաքիս,
այլ եւ կուսակալք՝ որք ժամանակ ժա-
մանակ վարած են Ս. Սողիմայ կառա-
վարութիւնը :

Չեմք ուզեր աւելի դավաններ
ապրով վերադարձնել նորին Էթգասիրու-
թեան պարկեշտութիւնը. գիտեն տ-
մեն անոնք՝ որ Ս. Բաղաբիս այցելու-
թիւն ըրած են. գիտեն կ'ըսեմք նորա
ազիւ բնաւ որութիւնը, վեհանձն ու
առատաձեռն ազգասէր ոգին, եւ ար-
դարասէր ընթացքը : Սիայն շնորհա-
ւորելով իր ատրիճանը, կը խնդրեմք
Տիրոջն որ քան զոր բարձրագոյն
պատուոյ եւ ատրիճանի արժանացնել,
ի փառս Էթգիս եւ ի միւրթարութիւն
Սողիմայեանայ :

— Ինչպէս ծանուցած եմք Յոսպեէն
մինչ Երուսաղէմ ճանապարհի շինու-
թիւնը, այս օրերս լուր կը պարտի թէ
Էթգեհնեմի եղած ճանապարհն ալ

չնուեալու է մինչ 'ի Հայր Աբրահամ, (Յուսով եմք Վոսմ, կառվարչին անգուլ աշխատութեանց արդեամբը այս դիւրութիւնն ալ վայելելու բարեբախտութիւն ունենալք :

— Հանդիսիս յիշմ. Բաժանորդք կը յիշեն Սարգուսնցի (Յորութիւն վարչագետի գծադր. արկածը, որ մինչ ցարդ 'ի վանս Ռէմէնու կրկենար իւր վրայ դրուած պարտքը կատարելով :

Այս անգամ միաբանութիւնս յառուկ խնդրագրով միջնորդեց առ Վմեն. Սրբազան Հայրն բաւ համարել նորա վիշտը՝ և հայրապետական իշխանութիւնը ներել նոս, և քնդուռնել գործեալ 'ի շարս հագեւորականութեան : Բաբինսամ Սրբազան Հայրը 'ի շնորհս ինդրանաց Ուխտիս բերել տարով Ռէմէնէն, ու պահպանիչ և իրաւներ խօսելով ընդունեց հայրական սիրով 'ի դասս միաբանից :

— Յառաջուց անտի կառավարութեան անհոգութեան պատճառաբաղարքիս և չընկալից ցորեանը հեռու երկիրներ կըտանէին, որով գինը օր ըստ օրէ կը բարձրանայր և բնակիչք բաւական նեղութիւն կը կրէին : Վոսմ, Նազիֆ Փաշան՝ որուն արդարաւէր գործոց արդիւնքը ամեն տանն առիթ ունեցած եմք Հանդիսիս միջոյաւ լուրսութեամբ հրատարակել՝ այս անպատեհ անկարգութեան առաջին առնելու նպատակու, սաստիկ հրաման հանեց այսուհետեւ ցորեան գուրս չի հանել, հետեւաբար առաւանդով օր քան զոր գինը կըշափաւորուի, և այժմ շուկան բաւական ցորեան կը գտնուի :

— Աւտորից Սեմ. Հիւպատոս Կոմս Վապուկա օգափոխուէ համար (շուսաղէմի մի ժամ հեռու սր լղլիա անուա նեալ տեղը տուն մի վարձած ըլլալով շարթուս մէջ գիշերը ժամ երեք քա

նի հատ Արաբայիք սուրը մանելով ինչ որ կը գտնեն ներքին յարկը կոշտադեղով կը տանին :

Կոմս Վապուկա թէ և ինքը արթուն և կրկնա վարի շնկոյր, բայց սպասուածները կարծելով անհոգ կրկենայ, իսկ սպասուածքը ախուր կը գտնուին :

Առաւօտեան իմացուելով անմիջապէս կառավարութեան լուր կը տրուի : Վոսմ, Նազիֆ Փաշայի արթուն հոգեւորութեամբ քիչ օրէն առ բողբ գտնուեցան ինչքերը և աւազակները շղթայակալ բանտարկուեցան :

— Ինչպէս անցեալ թուով ծանուցած եմք Կարնայ Վեր. Աստիքից (Նարուի 'իբ Նախկապուսի վեհապետեան տնօրինական սեղեւաց յուխտ և երկրագագութիւն գաղը : Նորին սրբազնութիւնը իւր ջերմ փափագը լրացնելով ամուսնա վերջէրը ճանապարհորդեց 'ի Կ. Պօլիս և անտի իւր օրեփակեան վիճակը որոյ վերադարձին անհամբեր ոգւով կըսպասեն Նորին Սրբազնութեան աչալուրջ խնամքը յաճուած բարեպաշտ ժողովուրդք : Նորին Սրբազնութեան Ս. Վաղարս անցուցած սուղ միջոցին ըստ արժանւոյն հիւրասիրութիւն եղաւ Վմեն. Սրբազան Հօր կողմանէ և միաբանական ուխտէս : Բարի ճանապարհ մաղթելով նորին Սրբազնութեան կը խնդրեմք անմուտաց ունիլ իւր սրտին մէջ սրբազան վայրոց սէրը : Նորին Սրբազնութեան հետ սեղեկեցյաւ և Արթ. Ալեքսան վարդապետն Ունձեան՝ որ սուրբ Օտակէ 'ի վեր ստա կը գտնուէր :

ԱՕՂԵՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Վարդի հիմնական կանոններէն մէկն է ամեն ջանք ի գործ գնել եւ աշակերտ մը փոխանակ արձակելու՝ յաղղութիւն ածել : Այս կանոնէն

բաղադրութիւն են այն աշակերտները, որոնք երկար յորդորանաց եւ խրաւուռ չանտալով եւ մոտավարարեալ առարկայքը չունենելով՝ ինքին կը հակամտին ելելու, որով դպրոցի տեսչաւ թիւնն իսկապէս անմեղադրելի կը մնայ հոտարակութեան առջեւ:

Վարդապետ աշակերտներէն մէկը Մարտիկ Մարգարիտի Վարդանեան Տաճիկցի, իւր ընկերակցաց մէջ միշտ յետադէմ գտնուելով եւ քանի մը ուսմանքներ (չձագրութիւն, գաղղիերէն, տաճիկերէն) սկսելով եւ թողլով վերջին ժամանակս պարզապէս յայտնեց, որ աւելի կը փափաքէ արձակուիլ եւ իւր հայրենիքը երթալ՝ քան թէ ուսանիլ: Վարդի տեսչաւ թիւնը քանի մը անգամ յորդորներ կարգաց յիշեալ աշակերտին իւր վստակար գիտաւորութենէն յետ կենալ եւ իւր դասերը շարունակել, բայց սպրդեցութիւն մը չեղաւ անոր ընթացից վրայ, ուստի որոշուեցաւ որ իւր հայրենիքը դնուի եւ ծնողացը յանձնուի, եւ այս փոքրիկ յատարարութիւնը հրատարակուի օրագրի միջոցաւ, որպէս զի չկարծուի թէ նոյն աշակերտի արձակման պատճառն դպրոցի տեսչաւ թիւնն է:

Ստիս պատուական իրագրի ՍՊԺ. Խմբագրին ուղղուած եւ (Յրաթերթի 209, 210, 211, 212, եւ 213³) թուերուն մէջ տպագրուած երկար եւ տակաւին շարունակելի մի ընդդիմախօսութիւն կը կարգանք, իբր ի պատասխանի Սիւնի Ծրամաստերի մէջ հրատարակուած Տարբերութիւն իրանական միութեան եւ միութեան յօդուածոյն:

Թէպէտ եւ շատ փափաքելի էր մեզ շուտով մի լրջամիտ Հերթաճ հրատարակել յիշեալ ընդդիմախօսական պատասխանայն դէմ, սակայն Սիւնի ներ-

կայ ամաթուոյն տպագրութիւնը արդէն ըստցած լինելով եւ Ստիս օրաթերթի ամբողջ թիւերը տակաւին մեր ձեռքը հասած չըլլնելով, ստիպուած ենք առաջիկայ ամսոյն թողուլ:

Եւ այժմ այսքանը միայն կ'ասենք, որ աւելի բարեբաղդ պիտի համարենք զմեզ, եթէ Սիւնի յօդուածոյն դէմ եղած ընդդիմախօսութեան մէջ ընդարձակ հմտութիւն նշմարելնք եւ ոչ թէ սահմանափակ տեսութիւն, բլուռապետեալ դատողութիւն, հակառական արտայայտութիւնք եւ յաճախակի փոխուստ ի բուն խնդրոյն, որոց համար դժբաղդաբար պիտի ստիպուինք ոչ թէ ուղղակի Հերթաճ գրել, այլ եւ ընդ նմին՝ քրիստոնէութեան եկեղեցական պատմութեան եւ աղգանսութեան նկատմամբ՝ նոր ի նորոյ այլ բէն դատաւ մեր կարեւորութեան արժանի ընդդիմախօսին:

ՆՈՐԱՏԻՊ ՍԵՂՄԱՍ

Ըստուածաշունչ գրոց թէ՛ հին եւ թէ՛ նոր կտակարանաց տպագրութիւնը երկու հարիւր տարիէն ՚ի վեր զաւազան տպագրաներու եւ զանազան քաղաքաց մէջ ի լոյս ընծայուած են, Սիւնի փորգապետէն սկսեալ մինչեւ ցայսօր: Սոյն վարդապետն առաջինն եղաւ որ Մատերում քաղաքին մէջ հրատարակեց Ըստուածաշունչը 1666 ին, որ նոյն դարուն նկատմամբ թէպէտ եւ մեծ ու նշանաւոր ծառայութիւն մի ըրած կը համարուի բարեպաշտ ժողովրդոց կրօնասէր եւ աղօթասէր ոգւոյն, այսու ամենայնիւ ուսանց նշանակութեան չկրնար երբէք անցնի իւր համարձակութիւնը՝ որով մեր նախնեաց թարգմանութեան մէջ ձեռներեց գտնուեցաւ զանազան փոփոխութիւններովն ու յաւելուածնե-

րով, զորս թէ հին և թէ նոր կրօնականաց մէջ մնացող ըստինական բնագրէն առնելով՝ Կորա այս մեզու գրելի ձեռներեցու թիւերն նոյն ժամա նակին աչքի չընարկու, և մինչև ուն քամ նորս տարագրութիւնն՝ որ թերեւս մի միայն օրինակի վրայ էր, իրեն հետեւողներ եւս ունեցաւ. վասն զի 1733 թուականին նոյն տպին վերայ երկրորդ անգամ հրատարակուեցաւ ի Վենետիկ Սխիթարայ օրովը, և թէպէտ իբր կէս դարէն յետոյ Սկիա նեան օրինակին անհարազատութիւնը հնագոյն եւ ընտրեցողոյն գրչագրաց հետ բաղդատելով իմացուեցաւ, եւ 1805 ին, ինչպէս և 1860 ին նոր հրատարակութիւններ տեսնուեցան (և տեսածառննչ գրող. ի վերայ այսր առ մենայնի՝ դարձեալ մի և նոյն մամլէն և աղբային ուրիշ վանական և հասարակ մամուլներէ թէ նոր կրօնականի և թէ Սարմատարանի տպագրութիւնը կը շարունակուին Սկիանեան օրինակին վերայ, թիւերէս երկու դարձութիւն համարուի այս ոմանց, սակայն մեր նախնեաց հին ու հարազատ թարգմանութիւններն այլափոխեալ և օտարոտի յաւելուածներով ընդունին այլքիչ մեղադրելի չէ, և այս նպատակու առբը լծուցայ մէջ տպեալ նոր կրօնականի և Սարմատարանի մասնաւոր ուշագրութեամբ ջանացինք հնագոյն գրչագիր օրինակաց հետեւելով ի լոյս ընծայել. ինչպէս և այս անգամ խոշորագիր Սարմատի տպեցման ժամանակ բնագիր ընտրեցինք մեզ մագաղաթեայ հին գրչագիր մի, որոյ սկզբնագիր օրինակ եղած է այն դրոշմով հասնէս տարկուագրագրագետը խուղարկութեամբ գլխած է Հաղատուայ վանից գրքատան մէջ իբր հարազատ թարգմանութիւն հին թարգմանչաց մերոյ, և այս պատուականութիւնն առ հարազատու

թիւնն ցուցանելու համար արժանի կը համարիմ յիշատակարանքը հասմէջ բերել որ գրուած է Հայոց 2266 թվւին, այսինքն Գրիստոսի 1306 թուականին:

ԱՅԻՆԱՏԱԿԱՐԱՆ

«Այս է բազում բարեաց բանից, և բազմաց ըղձախ. թէ կամի բանից աշակերտել, երկոյնմուտ թեմամբ իմա գգրեմուգ. զի գաւ լոյս աւաց և խառն մնաց և ունանն պաղատանաց, և աղուած թականաց հոգեւոր զբաւանք անձանձիր, ի գրեթէ իտաւակութիւն ընդ Գրիստոս մեր: Այս գրուած անգործիկ ոգւոյ իմոյ Գրիստոսնայ և ուսումն հոգեւոր մերից, ցայգացանիկ աղաթական, և յեւրեկաճարժ ժիր մշակ, մանաւանդ խոշորող այսմ նրաւագի, որ է աղ և համեմէլ ամենայն աղաթից, այս քաղցրածաշակ սաղմունս, Զի աղ և աղ աւելի և պակաս ասն զհոգւոյն որոյ կարգեալ բանքս, և անփոյթութեամբ և անսամուտեամբ հեռացուցաւ. նեն զքանարութիւն յիմեանց և գրեթէ ինքեանց հեռանաւ. մի հայիր ընդ բարբառնա բազմաբարբառից բազմաբարբառ և մի հեղգանար հասանել ձգամբ ճշգիւ ի վերայ ստուգութեանց սորա. զի այլք այլապէս ստեղծաբանն, և ընդգայր զաւղաննէն, բայց զու զայս ճշմարիտ վարկի իբր բազում երկովք բարեալ և ստղգեալ. զի սա է գաղափարն գերունակ, սուրբ վարդապետն և մեծ սեփետառն սին սուրբ ուխտին Հաղատուայ Սարկաւագին: Այս սարկաւագս, այր սուրբ և տեսնաւող զաւարժաւուն և լի հոգւով, որ և ի սովան սուրբ նախափայն ինքդեր ի սուրբ փայնն տեսնել զնա, և ահա երեւցաւ նմա գեմ յանդիման, և գլխախառն համբուրիւ ողջունիւ ողջունեաց զնա, և բազում բանա ինքիսարկանն խուսեցաւ ընդ ընտ և լաւս վշտացեալ էր ի բազում ժամանակ վասն այլայման սաղմունի, և ոչ գիտեր զէլ իրայն, թէ ուսումն սուրբ ճշգրտեաց, և ապա մտեալ ի յարկիղս գրեանն որ ի Հաղատու, զամենայն որանեաց, և ապա հոսակ քան զամենայն գրեանն ի ներքայ եգիտ թարգմանագիր սաղմունարան ջնջ և նուազ գրուի, և առեալ զայն խոշորութեամբ համբուրեաց, և եղ ի վերայ աւաց իրաց, և ապա աղեալ ձեռն ի գործ բացայայտեաց անտի զմանկեալ գանձն և ըզիցեալ աղբիւրն: Սկիւն իղբայր ընթերցաւող գողցողք քով իմա, և զիս յիշեալ և Աստուած զբեղ: Ամեն:

ԲՅՈՒՆԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յամի եւթնհարիւրերորդի յոնեկարդի հինգերորդի գրեցաւ որ և աստուածաշուշն և հոգեւոր աղա մնարանն ի հայրապետութեան տեսած Հայոց Գրիգորի, և ի Սարկաւագութեան Հայոց Լեւոնի որդւոյ թորոսի, որ և յայսմ ամի աւծաւ թագաւոր: Զոր յոյս ունել մեղ առ աւծեալն Եփեսոս, պահէ

գրտակազմութեամբ ըստ հնգմէն Սրգեյեւի և Սան
ժանգալից հզօր պրպակն քահանայն Աստուծոյ
Ստեփանոս, և ստացաւ զսա յարգար վատանկաց
իւրոց, ի իմիջարութիւն հոգւոյ իւրոց և ի պա-
ժառութիւն մանկանց նոր Սիմոն, զի որք ընկերո-
ցին հոգւոյն Աստուծոյ լցցին Արք աղայեմ զմէզ
որքսուսանք ի սմանէ նմ աւրիստիկէ, յիշեցէք զյառա-
ջատեալ քահանայն զՍտեփանոս, և զի զըսցն իւր
զՅովնանէս, ընդ նմին և զժողովոյ նոցա զՎրդեպ
քահանայ և զմայրն իւրեանց զՍիլիւ, աղւս իմիջ
իշխման արժանի արարէք զհանգոյ չկւտ ի Վիբու-
տոս, և մեղաց թողոյ թիւն խնդրեցէք ի Վիբու-
տոս, զի և ինքն տէր Յիսուս ողորմեցին ձեզ
ի գաղտնական իւրում, ամէն, Եւ զիմ քանարձանու-
թիւն զմի գաւառ հոգւ և ձեզանկարի անձն զՄեան
նաւաստ երէց յիշեցէք առաքիլ, անմահ գառնին Քի-
րիստոսի, և զմեազմ իմ և զուսուցիչն իմ զկոտ-
առեցին քահանայ զանձան և զանհանձնաւ գրէշ, և
զիւղայցն զՍիւս քահանայ զանձան գրէշ, որ Էւ
մանկապան իսկ կոտոր եղև և եկող ինձ և ինքն
վեր մեծ Գրեցաւ սոս ի հռչակարար Կրդե-
զիս Սիարոս, ի գեւազդ որ կոչի ձեռն, ընդ հոգւ
նեաւ արքայ Հրէշտակապետայն Գարրիէլի և Սիբուր-
էի փառք փրկին և յիշատակ մեղաւոր գրչին ամեն
Յայտմ առ ի երէւ պալ Սրբ, տերն Արարիչ:

Յետոյայ յիշատակարանն եւս, որ
32 տարի յետոյ գրուած է, քիչ հե-
տաքրքրական չէ իւր պատմական մու-
սամբը, զոր արժանի կը համարինք հոս
զներդ ուսկէ ի յիմանալմ որ սոյն պատը
ուսկան բնապիրս սպլմասայ՝ օրինակ
ուէրէն անմիջապէս յետոյ յիշատակ
խորուած է ի աւեր ի թոս. թե-
րեւս իւր հարապատ օրինակ մի գրու
նուէրով համոր միարեսութեան ձեռ-
քը իսկ Սիւնեայ Սիարապոլիտն տէր
Սարգիս աւխտի եկած ըրարով՝ սաս-
տիկ պափաքանք կ'ընդունի զայն ան-
ձնական գրութիւն իսկ 525 տարին
յետոյ զանապան անձինքներու ձեռք
անցնելով և տնթիւ բարեպաշտ եւ
Չերմեռանդ ազգութարիւրոյ փափաքն լը-
բացնելով կրկին անգամ բազդը կ'առ-
նաւ կը բերէ զայն ի Սուրբ Լիմաս
ի յիշատակ Սերպիւք վարժապետի եւ
եղբոր նորին Պետրոս վարժապետի
թիւթիւթեանց կ' Գորսեյու:

Գ. ՅԵՆԱՏԱՍԱՆԱՆ

« Մեծ նախնամանթիւն բարեբարին հօր՝
և զգուց մանկն որդւոյ, և զպարգէս հոգւոյն
պրքոյ ընկալալ ազգք մարդկան յանձնաւորն պար-
գէւատուէրն, ըրվ ի նախնամանդ ունի զեւրա-
քանիքն իւրում ի կարգ և ի սահման, պէս-
պէս և զանգամ իրենցործէ, իստար զԱստուծո
ձառնին իրեն ըստ կարգութեան ի մարգէ և տե-
քանէ, որքան արեւմտապառն և բազմիջանիկ
արքեանկան բարեպաշտ, և մեարապետ մեծ
Հայոց, մանաւանդ արքայ Սիւնեայ, և Գառնոս:

րոմտէս ռուքը հայրապետանոցի Տոթիւն, և ուր
խարհիս Սիտակոյ: Սա մինչ աղտաւորն գողով
սուրբ ուխտին և սատուածարեալ մեհաւատնից, ցան-
կար միշտ սուրբ և զեղանց Երուսաղէմի և տեառ-
թեան սիրտովոր զերեզմանի փրկին: Եւ այլ փրկա-
ւորք մեղաքմականաց, զոր և Աստուած հոգւոյն ու
աւանդարդն թեմանք փութկապէս հասաւ քա-
անձինքիս ուղւոյն բաժանուցն: Եւ անգ խաւորք բա-
ղաքն լայաւագէմ ընդ բազում և զանապան արգեանց
և վատապանց, որո մարտին փութկապէս ունէր ի խշտմարան հոգ-
ւոյ, նա եւս յաւել զայն գանձ և ստացաւ զսուրբ եր-
գարանն սա մասոյն գաւթի մարգարէի և սատու-
ածար ի յիսուսաւնան լամի իւրոյ բարեբարեւել Հայ-
րապետութեանն, որ և իբրեւ զէն զառեւել՝ և
զպառետակ պայծառ, ըստսուր երեւելի ի կար-
գու պատուականացն ծաղկալ ամենայն ուղղափա-
ղութեանք և արքութեանք, քանն լրման օրինաց
զու, և կարգաց կրօնի և կանոնաց որ ի սուրբ
ըրաւարդէն, Արք այոմ ծաղկեալ վարժապետի
ըրաւարտանի և Աստուածայնոյ նուագարանիս ըս-
տացով եղև յարգար սրգեանց իւրեց զմե Սիարա-
պոլիտ Տէր Սարգիս ընայ և յաւելուած արքա-
ւոյ յոր եկեղեցւոյ, հա և ի վայելս անձին իւրոյ
արհիականի և ողբապանի, և յիշատակ անթիւ իւր
և ծնողաց իւրոյ, հոր իւրոյ Հասանայ որ եր յալ-
զէ և յաջնէ մեծափառ ի խանոց տուն Սիւնեայ
և մոր իւրոյ տիկնից Վախանի, և եւ ի քօրն իւրում
պաղաղանի և քաղաքօտի գամիք ի լմանէ, որ եր
սարն և զեւտ երկրին իւրտան: Եւ ի քօր որդւոյ
իւրոյ կորովաւս արգալան նորմոց քահանայն Յով-
հաննիկոյ յոտաւորն համապարտն նախաշա-
պէտի, որ մեծ ջանիւ և սիրով յիմաստս բանի
զեղեքից զպատուականն ի սուրբ մատենաց որման
լով, և ձորաց քողով ի վերայ աշտանակի աշխարհա-
լոյ, հաւե եղբայր սարին հարազատաց և հոկայա-
զորաց հոտապարզակ մանկաւոցն, Հասանաց և Սա-
քարէի, և ամենայն արեւմ մեծաւորաց:

Արք յաւուրս տեառն Սարգիս մեծ արհիակա-
նի թով հազգեւորութեան և ըստսուր պատուութեանն
եր քահանայապետութեանն օրման և զրուի ի նորի
նախնան օրմա յովորդ արքայ Լուսաւորդին, Տէր
Յակովբ, եւ ինչպաւոր Հայոց Բրիտանապոլսի
Էւսմոս սերպի ի թով նախնայն և յորորդ ի կարգ
զոր թողաւորաց լեւնեանց: Եւ ի տէրութեանն
տանն Սիտակոյ մեծի սպարապետին Հայոց և Բագ-
թապալով իշխանին Բարթեմէս, և ըստանոց
ծիրանածին զորո և գամիր թով գաւակաց նորին
Պեշգէրէի և Կաթնէի, որ ամենայնիկ նման զու հորն
բարեպաշտի, այրինքն իտեհականութեան, և մե-
տակարարութեանքն զաշխարհ և զգոր, և նա և
յառաջագէմ յարքունիս և մեծափառ, զի մեծա-
բանտ արքոր տէր երեսաց սոցայ և այլ սոյնպէս յո-
ւովք Արք որք հանգիպէք երգարանիս այոմ նուա-
գելով և կամ քաղաքորս առնելով խաւորք սրբոյ
Սիմոն մօր վերաբերելոց ի մատանա Աստուած ու-
ղորմի տուէ և թողութիւն յանցանոց ինքրէ լայնա-
յառ ստուղեն, որ տայն յամենայնի սաւատապէս և
ոչ նոխաւոր, Ձի և նոյն ինքն Տէր Բրիտանոյ յի-
շտացով ողբանոց ի յիշոցն յիշատակն արքայու-
թեան Սիւն և Էւ մատան յիշատակիս որ գրեցու-
ի վերջաւորապաւութեանն, ի տեառն Սարգիս Ար-
հիականայտն և Եր Բագթապանին թիւ. 222,
և փորը չբնայ թով՝ որ և Յարգաւապին կրէիւ
Մեծ, և Բրիտանոյ փառք միշտ:

Վարդանանց Գրիգոր աղա Պառտեան :
 Վարդանանց Տաղա աղա Թաշմարտիկ :
 Վարդապետան Գրիգոր աղա :
 Տաղանան Արարաւ աղա :
 Տաղան Ե. Առաքել Սիմոն էֆենտի :
 Տաղան Պ. Առաքել էֆենտի :
 Տաղան Պ. Մկրտիչ Պէյ :
 Տաղան Եովնանէն Պէյ :
 Տաղան Ե. Ներսէս էֆենտի :
 Տաղան Պ. Մարգարիտէն :
 Տաղան Պ. Նաւէ օրորդ :
 Տաղան Պ. Սիմոն Պէյ :
 Տէր Եովնանէն Վարդապետ աղա :
 Տէր Վրժանէն մանտեօր Գրիգոր աղա :
 Տէրապետան Եղաւթիւն աղա Կեսարացի :
 Տոնէկան Գաղապաշ Եսայի էֆենտի :
 Ինչիւն Մկրտիչ Պէյ . (3 օր) :
 Ինչիմ ճի պաշի մանտեօր Մկրտիչ աղա :
 Փանտեան Գեորգ աղա :
 Փոփապետան Գեորգ Արիւր . (2 օր) :
 Փշշաղան մանտեօր Որոյնէ աղա :
 Փշշաղան մանտեօր Սահակ աղա :
 Բաւաղան մանտեօր Անան աղա սակրիշ :
 Բարակեօրէն Մկրտիչ աղա արմարէշ :
 Բաղան Առաքել աղա :
 Բեմանան Որոյն էֆենտի (2 օր) :
 Բերեանէն Էնար աղա :
 Բեշեֆեան Եովնանէն աղա Կեսարացի :
 Բեպաղան Մարտիրոս աղա Սողմէն :
 Բերանան Եղաւթիւն աղա :
 Կանանան Եսայի Բարաղ աղա :
 Ենան աղա :
 Զեռեան Եովնանէն աղա :
 Զերան Բարաղան Պէյ :
 Զերեան Եսայի էֆենտի Կեսարացի :
 Զուռապա վարժապետ Նուր Արժ. Ե. Վանանէն
 վարդապետ Էգգոնիպաշ :

ՀԱՅՖԱ

Գաղիկան Ստեփան աղա Անիցի :
 ՀԻՆ ՆԱԽԻԶԵԻԱՆ
 Արժ. Մեթոք վարդապետ Սեփանց :

ՂԱՐԱՐԱՂ

Արժ. Արիւրանէն վարդապետ Սեփանց :

ՄԱՂԱՐԱՆ

Պերպեան Եովնանէն աղա :
 Պիմանէն մանտեօր Եովնանէն աղա :

ՄԱՐԱՇ

Սաղա Սարգիս Էկեղեցւոյ վարժապետ Նուր Մեծ .
 Եսայի Աղա ըր Ղաշապաշ :
 Ջանաղան մանտեօր Սարգիս աղա :

ՄԱՐԶՈՒՆ

Գեր. Եովնանէն Արժ. Կոնստանտին Էֆենտի :

ՅՈԳԳԻ

Արժ. Անանա վարդապետ տեաւշ :
 Մարթեան Եովնանէն աղա :
 Ս. Մարտեան Սիմոն աղա :

ՆԻՊՈՒՂԻՏ

Գեր. Նիկողոս Արժ. Կոնստանտին առաջնորդան
 Գիւրգիս :
 Թանապան Պիմոն Եսայի Նիկոփիլի :
 Տէր Կարապետան Մկրտիչ աղա :
 Տէր Միսական Էղա աղա :

ՇԱԳԻՆԱՐԱՆԻՍԱՐ

Գեր. Արիւր Արժ. Կոնստանտին :

ՈՒՆԻԱ (ԶԵՅՈՒՆ)

Սաղա Եովնանէն Էկեղեցւոյ վարժապետ Նուր
 Մեծ . Եսայի Աղա ըր Ղաշապաշ :
 Սաղա Եսայի Էկեղեցւոյ վարժապետ Նուր Մեծ .
 մանտեօր Նաղապետ աղա Ս. Գալանանէն :
 Սաղա Ղաշապաշ Էկեղեցւոյ վարժապետ Նուր
 Մեծ . մանտեօր Նաղապետ աղա Ս. Գալանանէն :
 Սաղա Առաքելան Էկեղեցւոյ վարժապետ :
 Սաղա Սարգիս Էկեղեցւոյ վարժապետ :

ՊԱՂԱՏ

Իսկանդրեան մանտեօր Սարգիս աղա :
 Իսկանդրեան մանտեօր Իսկանդր աղա :

ՊԵՐՈՒԹ

Արժ. Վարդան վարդապետ տեաւշ :

ՍԵՐԱՍԻԱ

Գեր. Կարապետ Արքեպիսկոպոս :
 Արժ. Պետրոս վարդապետ :
 Անան (մանտեօր) աղա :
 Առաքելան Կանանէն Եսայի աղա :
 Տ. Թեոդորոսանց մանտեօր Մարտիրոս աղա :

ՍԵՒԵՐԵԿ

Արժ. Եփրեմ վարդապետ Էգգոնիպաշ :
 Եղաւթիւն Սարգիս աղա :
 Իմանէն Պետրոս աղա Մարտիրոս :
 Էկեղեցւոյ Սարգիս աղա Անիցի :
 Սանտրա Էմիլ Կերակո աղա :

ՎԱՆ

Արժ. Եովնանէն վարդապետ Մանուկանց :
 Առաքելանց մանտեօր Մարտիրոսան Մարգար աղա :
 Սանտրապետ մանտեօր Մկրտիչ աղա :
 Նախանէն մանտեօր Զաւարթաւ աղա :
 Պշեռանց Գեորգ աղա :

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ

Գեր. Եսայի Արքեպիսկոպոս :
 Ջանաղան Առաքել աղա :
 Միսական Եսայի աղա :
 Պարաղ մանտեօր Օհան աղա :

ՏՐԱՊԻԶՈՆ

Գեր. Մարտիկ Արքեպիսկոպոս (2 օր) :
 Արժ. Գրիգորի վարդապետ :
 Բարեկան Է. Դարձի :
 " Մեթոքեան Դարձի կիւփի Ջանէն :
 " Դարձի կիւփան :
 Գաղապետան Եսայի աղա :
 Գրիգորի մանտեօր աղա :
 Կարապետ վարդապետ աղա :
 Կիւրապետ վարդապետ աղա :
 Կիւրապետ Պետրոս աղա :
 Մարտիրոս Արքեպիսկոպոս աղա :
 Միկայել վարդապետ աղա :
 Միսական Եսայի աղա :
 Եսայի մանտեօր Ստեփան աղա :
 Ս. Սեղապետան Սարգիս աղա :

ՓԱՐԻՁ

Թիւրպետան Պետրոս աղա :
 Եսայի Սարգար աղա :

ԳՐԻՍ

Եսայի աղա Անիցի . (2 օրնակ) :
 Պարապետ վարդապետ աղա . (2 օրնակ) :
 Պարապետ Գեորգ աղա :

ԳԻՇԵԻ

Արժ. Գրիգոր վարդապետ տէր Ստեփանան :

ՅԱՆՎ

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

Օրանուցում	169
Խահակ Աբբ Եպիսկոպոսէն լուր	170
Վօլքէր Ռուսոն և այլն	170
Հանապարհորդութիւն Ղարախ (շարունակել)	172
Ի գերեզման իջէր	176
Հանալումն անձին	177
Ի դժ ոգւոյ առ Սուրբ Սաղիմ	179
Կանանչ վարադոյրներուն վնասը	180
Ըրաքներուն առատաձեռնութիւնն ու գողութիւն	187
Իրաւունք և պարտք (շարունակել)	182

ՃԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ. — Եւսմակ Հիւպատոսի. Եւսէրք, Պէհզատ Ումէտ էֆէնտիի վէհ Կայսեր Աւստրիոյ, Կ. Պօլսեցի Աղգասիրի մի. Երեւանցի մահտեսի Պօղոս աղայի. և Կարնեցի մահտեսի Սարգիս էֆէնտիի. — Փասկալ Յակովբ աղայ. — Օւնաղանք : — Գեր. Յարութիւն Արքեպիսկոպոս : — Աղգարութիւնք նորատիպ Սաղմս 18 բունթօ 185 182.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սեփեւ ամեն տիկն էր հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ ութանգ թղթով.
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Գէմիտիէ հանդերձ Խանապարհի ծախ. քովը, կանիիկի վնասով :
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուղղը, պէտք է ամեն մեկ տետրին չորս դա. Կեկան վնասով :